

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Sociální práce s rodinou

Bc. Jana Filípková, DiS.

Techniky zapojování dětí do rozhodovacích procesů na orgánu
sociálně-právní ochrany dětí v Olomouci
Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2024

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 15.4. 2024

.....
Bc. Jana Filípková, DiS.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí práce Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D., za cenné rady nejen při vedení mé práce, ale i během celého studia.

Dále bych chtěla vyjádřit poděkování své kolegyni Mgr. Evě Zakouřilové za velkou podporu, čas a inspiraci, které mi poskytla.

V neposlední řadě děkuji své rodině, která je mi vždy oporou, nejen při psaní této práce.

Obsah

Úvod	5
1 Systém sociálně-právní ochrany dětí.....	7
1.1 Legislativní rámec.....	7
1.1.1 Vnitrostátní legislativní úprava ochrany dětí.....	7
1.1.2 Ústavní a mezinárodněprávní úprava ochrany dětí	8
1.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	9
1.3 Činnost OSPOD.....	11
1.3.1 Sociální terapie	12
1.3.2 Sociální diagnostika	13
1.4 Základní principy poskytování sociálně-právní ochrany	14
2 Dítě jako subjekt ochrany OSPOD	16
2.1 Dítě z pohledu legislativy	16
2.2 Prameny participačních práv dětí.....	17
2.3 Nejlepší zájem dítěte	19
2.4 Názor dítěte	21
3 Možnosti zapojování dítěte do rozhodovacích procesů v praxi OSPOD	24
3.1 Preventivní a poradenská činnost.....	24
3.2 Výchovná opatření	25
3.3 Kolizní opatrovnictví a poručenství.....	26
3.4 Předběžné opatření.....	27
3.5 Ústavní výchova	28
4 Speciální techniky pro práci s dětmi.....	30
4.1 Zásady práce s technikami	30
4.2 Specifika komunikace s dětmi.....	31
4.3 Věk	33
4.3.1 Předškolní věk 3-6 let	33
4.3.2 Školní věk 6-13 let.....	33
4.3.3 Dospívání 13+	34

4.4	Prostředí.....	35
4.5	Vybrané speciální techniky pro práci s dětmi	35
4.5.1	Kresebné techniky	36
4.5.2	Škálové techniky	38
4.5.3	Techniky s pomůckami	39
4.5.4	FOCUS BOX	42
4.5.5	Komunikační techniky.....	43
5	Vybrané případy a jejich reflexe.....	46
5.1	Případ Alex (11 let) - techniky Hra s kameny a Knoflíky	46
5.2	Případ Matěje (8 let) – technika Začarovaná rodina.....	48
5.3	Případ Matouše (10 let) a Šimona (5 let) –techniky Teploměr, Focus box (obrázky a kartičky, zaměřené na vztahy, emoce a souvislosti s rodinnou situací, kouzelná hůlka, plyšová maňásci) a Kameny.....	49
5.4	Případ Matyldy (10 let) – technika Domeček.....	60
	Závěr	63

Úvod

Pomáhající profese dnes disponují řadou nových přístupů při práci s dětským klientem, které zdůrazňují důležitost a postavení dítěte v procesu rozhodování. Přístupy orientované na dětského klienta přináší mnoho technik, které nám efektivně pomáhají pro jeho zapojení do procesu a naplnění jeho participačních práv. Speciální techniky při práci s dítětem zohledňují jeho věk, pohlaví, aktuální naladění, sociální problematiku, aj. Pomocí speciálních technik můžeme lépe proniknout do světa dítěte, porozumět jeho potřebám, přáním, prožitkům. Jsou velkým pomocníkem pro navázání vztahu s dítětem. Hravé formy technik jsou pro dítě mnohem přirozenější než pouhý formální rozhovor. Dokážou dítě spontánně zapojit do pohovoru, což mu umožňuje snáze hovořit o obtížných událostech v jeho životě, jako je například rozpad rodiny, nepřiměřené chování vůči jeho osobě a jiných událostech, které jsou pro dítě zatěžující.

Předním hlediskem orgánů sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) je zájem a blaho dítěte a ochrana jeho oprávněných zájmů. OSPOD se řídí platnou legislativou a zejména Úmluvou o právech dítěte, která deklaruje participaci dětí na každém procesu, který se jich týká.

Orgány sociálně právní ochrany dětí představují důležitého průvodce, tlumočnicka a obhájce dítěte, které má právo se účastnit a rozhodovat v záležitostech, které se ho jakkoliv dotýkají. Dětský klient se nestává pouhým objektem, o kterém rozhodují jiné subjekty. Dítě má právo být slyšeno. Má právo využít své zdroje a potenciál k naplňování jeho nejlepšího zájmu. Dítě by mělo být pro pracovníky OSPOD partnerem, se kterým je citlivě a přiměřeně věku jednáno.

Sociálně-právní ochraně dětí v rámci OSPOD se věnuji jako terénní sociální pracovník od roku 2015. Stále se setkávám s negativním vnímáním této instituce a obavami veřejnosti i odborníků, aby s dětmi nebyly realizovány pohovory v rámci našeho oddělení. Častým argumentem je, že děti budou nadměrně zatěžovány, traumatizovány, budou jim pokládány nevhodné otázky. Prostřednictvím této práce bych ráda představila, jak sociální pracovníci OSPOD v Olomouci přistupují k dětskému klientovi, jakým způsobem se realizují pohovory a jak jsou děti do pohovorů zapojovány.

Diplomová práce vychází z pozice terénního sociálního pracovníka, proto v ní není podrobněji obsažena náhradní rodinná péče a kurátoři pro děti a mládež. Důvodem, proč téma popisují z pohledu terénního sociálního pracovníka, je nejen omezený rozsah práce, ale také to, že řada činností se prolíná nebo jsou totožné.

Cílem práce je představit speciální techniky, pomocí kterých jsou děti aktivně zapojovány do rozhodování v rámci OSPOD, a na několika vybraných případech reflektovat, jak s těmito technikami pracují sociální pracovníci OSPOD v Olomouci a jaký je jejich přínos.

Práce vychází z odborné literatury sociální práce, psychologie a právních pramenů z oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Dalšími využívanými prameny jsou metodiky a sborníky pro odborníky pracující s dětmi. Velkou inspirací pro kapitulu speciálních technik v sociální práci mi byla publikace Evy Zakouřilové Speciální techniky sociální terapie rodin z roku 2014.

V první kapitole se věnuji vymezení orgánů sociálně-právní ochrany dětí s důrazem na obecní úřady obce s rozšířenou působností (tzv. OSPOD), legislativnímu rámci, principům poskytování sociálně-právní ochrany dětí a činnosti OSPOD. U činnosti OSPOD zmiňuji sociální diagnostiku a sociální terapii, která je součástí všech úkonů sociálních pracovníků OSPOD. Další oblast činností je obsažena v kapitole tři, která zahrnuje i konkrétní práci s dítětem.

Druhá kapitola vymezuje dítě z pohledu vnitrostátní i mezinárodní legislativy, věnuje se jeho participacním právům a jeho nejlepšímu zájmu a názoru.

Třetí kapitola popisuje možnosti zapojování dítěte do rozhodování prostřednictvím jednotlivých stěžejních činností OSPOD.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na samotné techniky, které dělím dle způsobu jejich realizace. Dále zde jsou obsaženy zásady při jejich používání a specifika komunikace s dětmi, kde zdůrazňuji věk dítěte a prostředí, ve kterém je pohovor realizován.

Poslední kapitola práce je věnována anonymizovaným komentovaným kazuistikám, které představují některé ze zmíněných speciálních technik při pohovoru sociálního pracovníka OSPOD s dítětem.

1 Systém sociálně-právní ochrany dětí

Pro úplné porozumění, v jakém prostředí, za jakých podmínek a kým jsou realizovány pohovory s nezletilými dětmi, je potřeba vymezit základní stěžejní pilíře orgánu sociálně právní ochrany dětí. Tato část práce se věnuje orgánům poskytujícím sociálně-právní ochranu dětí (dále OSPOD), jejímu legislativnímu ukotvení, kde podrobněji popisují významné vnitrostátní a mezinárodní právní prameny pro ochranu práv dětí. Dále zmiňují základní principy poskytování sociálně-právní ochrany dětí a stěžejní činnosti OSPOD.

Pemová a Ptáček charakterizují moderní sociálně-právní ochranu dětí jako centrálně garantovanou, ale lokálně realizovanou. U centrálně řízené ochrany dětí vyzdvihují její zásady, jimiž jsou rovnost, spravedlnost, transparentnost a objektivita. Přínosem je pak následná analýza postupů dobré praxe či podněty pro změnu legislativy na základě praxe. Kladou důraz na to, aby výkon ochrany dětí probíhal na lokální úrovni. Jako hlavní důvod uvádí znalost rodiny, znalost jejích osobních i okolních zdrojů, a především znalost dítěte (Pemová, Ptáček, 2012, s. 27).

1.1 Legislativní rámec

Ochrana dítěte představuje ochranu rozsáhlého souboru práv a jeho oprávněných zájmů. Jedná se o širší pojem než sociálně-právní ochrana, neboť dítě vstupuje do kontaktu s řadou jiných orgánů, fyzických či právnických osob. Ochrana dítěte se tak promítá do řady právních předpisů s různou právní silou, aby ochránily zájmy a práva dětí. Například se jedná o právní předpisy z oblasti rodinně-právní, občansko-právní, školské, sociální, daňové, trestní apod. Pro efektivní výkon orgánů sociálně právní ochrany dětí je důležité, aby tyto právní předpisy korespondovaly s Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2019, s. 255). Sociálně-právní ochranu dětí nalezneme zakotvenou konkrétně v občanském zákoníku, v občanském soudním řádu, v zákoně o zvláštních řízeních soudních, v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, v zákoně o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy a zejména v zákoně o SPOD (MPSV, [online]).

1.1.1 Vnitrostátní legislativní úprava ochrany dětí

Stěžejním pramenem pro poskytování sociálně právní ochrany dětí je **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí**, který představuje klíčovou právní normu v České republice. Deklaruje zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů. Jeho předním hlediskem je zájem a blaho dítěte, kterým je třeba se řídit a respektovat jej v rámci rozhodovacích procesů OSPOD (Matoušek, 2016, s. 12). Ochrana SPOD současně spočívá v

komplexní ochraně rodiny, rodičovství, práv rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2019, s. 255).

Zákon SPOD vymezuje sociálně-právní ochranu dětí jako:

- a) ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině (Zákon č. 359/1999 Sb., § 1).

Zákon SPOD je v souladu s Listinou základních práva svobod a Úmluvou o právech dítěte. Jeho cílem je na jedné straně zaručovat zvláštní péči všem dětem bez rozdílu, na straně druhé pak respektovat rodiče jako přirozené nositele rodičovské odpovědnosti (Novotná, Fejt, 2009, s. 26).

Dalším důležitým právním pramenem je **zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále NOZ)**, jehož součástí je rodinné právo. Rodinné právo upravuje práva a povinnosti osob, které v různých rolích vystupují v rodině. Zejména upravuje práva mezi manželi, dětmi a rodiči nebo osobami, které nahrazují rodiče.

Veškerá práva a povinnosti vůči dítěti vznikají rodičům jeho narozením a končí zletilostí. Práva a povinnosti rodičů vůči dítěti definuje § 858 NOZ, který říká, že rodičovská odpovědnost zahrnuje péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, jeho ochranu, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělávání, spravování jeho jmění. Důležitou součástí povinností a práv rodičů je vyživovací povinnost vůči dítěti. Pro účely SPOD je velmi podstatné vymezení pojmu zletilý a nezletilý, které nalezneme v první části NOZ, konkrétně v § 30 a § 31. NOZ dále upravuje poručenství a jiné formy péče o dítě (cizí péče, pěstounská péče, ústavní péče), příbuzenství (otcovství, osvojení), opatrovnictví dítěte (Zákon č. 89/2012).

1.1.2 Ústavní a mezinárodněprávní úprava ochrany dětí

Povinnost chránit děti vyplývá pro Českou republiku vyjma výše zmíněného také z řady **ústavních a mezinárodních norem**, které mají děti chránit před tělesným, psychickým a sexuálním násilím a chránit jejich zdravý vývoj (Špeciánová, 2003, s. 28). Veškeré mezinárodní smlouvy mají přednost před zákony České republiky a stát má povinnost se jimi řídit (Novotná, Fejt, 2009, s. 17). Mezi významné mezinárodní dokumenty patří **Úmluva o právech dítěte** přijatá v roce 1989 a **Deklarace práv dítěte přijatá** Organizací spojených národů z roku 1959. Oba dokumenty deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti, která

představuje přirozené prostředí pro růst a blaho všech členů, zejména dětí, které potřebují odpovídající právní ochranu před narozením i po něm (MPSV, [online]).

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále LZPS) je součástí ústavního pořádku České republiky a představuje další významný dokument, který chrání práva rodiny a dětí. Dětem a rodičům jsou deklarována práva v čl. 32 LZPS, který dává rodinu a rodičovství pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu (MPSV, [online]). Ve vztahu k pomoci ohroženým dětem je tento článek nejvýznamnější. Zdůrazňuje, že právem rodičů je pečovat a vychovávat děti, pokud nejsou jejich rodičovská práva soudem omezena. Odloučení dětí od rodičů proti jejich vůli lze pouze rozhodnutím soudu na základě platné zákonné úpravy. Základní práva a svobody jsou zaručena čl. 36 LZPS, kterých se každý může domáhat u nezávislého a nestranného soudu (Špeciánová, 2003, s. 28–29). LZPS klade důraz na rodičovskou odpovědnost, která vymezuje práva a povinnosti rodičů ve vztahu k dětem. Předpokládá, že rodiče jsou schopni ochránit své dítě a rozpoznat jeho nejlepší zájem. Povinností rodičů je upřednostňovat zájem a blaho dítěte. Zásahy do rodiny ze strany státu by tak měly být minimální (Wágnerová, Šimíček, Langášek, Pospíšil, 2012, s. 662–663). V souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dětí jsou podstatné články 4 a 10 Ústavy České republiky, které hovoří o tom, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci (Novotná, Fejt, 2009, s. 17).

1.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Vymezení orgánů poskytujících sociálně-právní ochranu dětí je pro tuto práci důležité, neboť téma diplomové práce se zaměřuje na obecní úřady obcí s rozšířenou působností tzv. OSPOD, které poskytují sociálně-právní ochranu dětí na lokální úrovni a přichází do přímého kontaktu s dítětem, jeho rodinou a širším okolím dítěte.

Pověření pro poskytování sociálně-právní ochrany vymezuje § 4 odst. 1 zákona o sociálně právní ochraně dětí (dále SPOD) včetně působnosti orgánů. Orgány sociálně-právní ochrany jsou:

- **obecní úřady obcí s rozšířenou působností** (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí),
- **obecní úřady, újezdní úřady, ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,**
- **krajské úřady (v Praze Magistrát hl. města Prahy),**
- **Ministerstvo práce a sociálních věcí**
- **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí**

- **Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu** (MPSV, [online]).

Mezi subjekty poskytující sociálně-právní ochranu řadíme také obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické či fyzické osoby, které mají pověření sociálně-právní ochrany dětí, tzv. pověřené osoby, nejsou však orgány sociálně-právní ochrany dětí. Pověřené osoby mají velice důležitou úlohu při ochraně dětí a výrazně mohou přispět zřízením zařízení sociálně-právní ochrany dětí. Patří sem zařízení odborného poradenství pro péči o děti (např. občanské poradny), zařízení sociálně výchovné činnosti (např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež), zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. krizová centra), výchovně rekreační tábory pro děti (Špeciánová, 2007, s. 11-27).

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady přicházejí do přímého kontaktu s dítětem a jeho rodinou. Zákon o SPOD jim ukládá nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům, případně osobám odpovědným za výchovu dětí (MPSV, [online]). Příslušná oddělení obecních úřadů obcí s rozšířenou působností jsou označena zkratkou OSPOD (Matoušek, 2016, s. 13).

Krajské úřady představují metodický, odvolací a nadřízený orgán pro obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady. Krajskému úřadu náleží zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu SPOD fyzickým a právnickým osobám, rozhodování o udělení příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále ZDVOP) (MPSV, [online]). Krajský úřad má hlavní úlohu v přípravě fyzických osob stát se pěstouny nebo osvojiteli pro přijetí dítěte do rodiny. Těmto osobám poskytuje poradenskou pomoc a provází je celým procesem. Má povinnost minimálně jednou ročně zajišťovat společné setkání o výkonu pěstounské péče (Špeciánová, 2007, s. 23).

Úřad pro mezinárodně právní-ochranu dětí v Brně (dále UMPOD) je jediným správním úřadem v České republice, jehož úlohou je ochrana dětí ve vztahu k cizině. Nadřízeným orgánem je pro něj přímo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jeho činnost je úzce spjata s řadou mezinárodních smluv a nařízení Evropské unie. Předmětem jeho činnosti je zejména vymáhání výživného ze zahraničí a do zahraničí, mezinárodní únosy dětí, zajištění práva styku, mezinárodní osvojení (UMPOD, [online]).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV) řídí výkon státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic. MPSV mimo jiné vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, pro něž je

MPSV nadřízený orgán. Dále vede celostátní evidenci fyzických a právnických osob s pověřením SPOD (MPSV, [online]).

1.3 Činnost OSPOD

Veškerá činnost pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obcí s rozšířenou působností se zaměřuje na ochranu dětí a neopomíjí ani primární či širší rodinu dítěte. Jejich působení zasahuje do práv jednotlivců a jsou tak striktně vázány zákonem. Činnost OSPOD se však neobejde bez spolupráce se zainteresovanými subjekty. OSPOD se dostává do role manažerství, kdy koordinuje spolupráci s psychology, psychiatry, lékaři, školami, pedagogicko-psychologickými poradnami a jinými poradnami, pedopsiatrií a s nestátními neziskovými organizacemi. Nestátní neziskové organizace představují velkou pomoc v rámci sanace rodiny v terénu (Baláž [online]). OSPOD spolupracují také s tzv pověřenými osobami vykonávajícími SPOD, se státním zastupitelstvím, soudy, městskou i státní policií, Probační a mediační službou, jinými odbory vlastního úřadu či jinými OSPOD. Velkou část spolupráce představují ústavní zařízení, která poskytují ústavní a ochrannou výchovu dětí. Pracovník OSPOD bývá také účastníkem komunitního plánování sociálních služeb pro rodiny s dětmi, které představují podpůrnou síť pro rodiny a významně pomáhají při poskytování SPOD (Matoušek, 2016, s. 45).

Zákon 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí a Standardy kvality výkonu sociálně-právní ochrany dětí upravují mezioborovou spolupráci OSPOD s dalšími organizacemi. Po dobu celé spolupráce mají sociální pracovníci povinnost mlčenlivosti ve vztahu k osobním údajům o rodině a dítěti. OSPOD i spolupracující organizace nakládají s osobními údaji klientů pouze v rozsahu nezbytném pro poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Vzhledem k náročnosti práce s rodinným systémem je evidentní, že není v možnostech jednoho sociálního pracovníka obsáhnout všechny potřeby dítěte a jeho rodiny (Matoušek, 2020, s. 110-111).

Předpokladem kvalitního výkonu SPOD je dostatek informací o dítěti, jeho rodině, dalších osobách odpovědných za výchovu dítěte a v neposlední řadě o prostředí, ve kterém vyrůstá. Informace od výše zmíněných subjektů jsou proto podstatné pro vyhodnocení potřeb dítěte. Zmíněným subjektům zákon ukládá povinnost na výzvu OSPOD sdělovat bezplatně informace potřebné pro sociálně-právní ochranu dětí, jestliže tomu nebrání jiné právní předpisy. Dle § 53 odst. 1 ZSPOD se nelze dovolávat mlčenlivosti, ani u zdravotnických pracovníků, jestliže existuje důvodné podezření na týrání či zneužívání nebo zanedbávání péče o dítě (Novotná, Burdová, Riedlová, 2014, s. 424-425).

Současně je důležité získat též maximum možných informací od dítěte samotného, hovořit s ním v průběhu práce s rodinou opakovaně a zjišťovat posun v jeho názorech, přáních, pocitech, obavách a představách. Sociální pracovníci by tedy měli být s dítětem v kontaktu po celou dobu spolupráce, kdy je dítě v evidenci OSPOD. Pohovory s dítětem jsou zpravidla realizovány bez přítomnosti zákonných zástupců a v neutrálním prostředí, kterým může být právě kancelář sociálního pracovníka. Sociální pracovníci v rámci OSPOD v Olomouci mají každý svou vlastní kancelář, která je vhodně vybavená a zařízená pro tyto účely, aby se zde děti cítily bezpečně (Zakouřilová, 2018, s. 47-48).

Činnost OSPOD má široký záběr, je pestrá, zahrnuje i prevence a poradenství, výkon výchovných opatření, kolizní opatrovnictví, ústavní výchovu a předběžná opatření. Těmto konkrétním činnostem se více věnuji v kapitole 3. Níže zmíněná sociální terapie a sociální diagnostika hrají podstatnou roli při všech činnostech OSPOD.

1.3.1 Sociální terapie

Sociální terapie obdobně jako psychoterapie využívá při práci s klientem psychologické i socioterapeutické prostředky zaměřené na komunikační a vztahovou oblast. Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí využívají sociální terapii při práci s klientem jako jeden z nástrojů odborné intervence. Jejich činnost představuje záměrnou a strukturovanou interakci s klientem a jeho prostředím. Sociální terapie pomáhá pracovníkům klienta vést, doprovázet, ale i omezovat a volit represivní intervenci (např. při práci s rodinou, pachateli trestných činů) (Zakouřilová, 2013, s. 264).

Sociální terapie může sehrát významnou roli v situacích, kdy rodina neplní své funkce. Tuto formu pomoci může klient využít např. tehdy, jestliže usiluje o odstranění svých životních těžkostí. Sociální terapie je poskytována jak klientům, kteří o ni jeví zájem, tak často i klientům, kteří o ni zjevný zájem nejeví. Sociální pracovník staví na klientových silných stránkách, aktivně mu naslouchá a poskytuje nový uhel pohledu skrze otevírání nových možností (Úlehla, 2005, s. 37).

Sociální terapii můžeme definovat jako „*specifický druh odborné intervence, jejímž cílem je dosahovat přímým i nepřímým působením žádoucích změn v chování klienta a v jeho sociálním okolí, řešit situaci, která bezprostředně ohrožuje klienta, a předcházet rizikovému chování i podmínek, které mohou jeho vznik podporovat*“ (Zakouřilová, 2008, s. 7).

Obsahově lze do sociální terapie zahrnout různé formy sociálně-právního poradenství, diagnostiku, krizovou intervenci, práci s osobami mající velký význam v životě klienta (např. kamarád, učitel), spolupráci s odborníky, rehabilitaci (např. rodinou pro obnovení rodinných

vazeb), resocializaci, depistáž (cílené vyhledávání různých klientů v terénu) či přímou terapeutickou práci s klientem (např. realizaci speciálních technik sociální práce) (Zakouřilová, 2008, s. 11).

Povinnost poskytovat sociální terapii a aplikovat v ní různé metody vyplývá ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů v § 1 odst. 1, § 10 a dalších ustanovení stejného zákona (Zakouřilová, 2014, s. 17).

Sociální terapii u dětí využíváme v případech, kdy se snažíme dosáhnout žádoucí změny v jejich chování a jednání. Smyslem je také získání náhledu a porozumění na danou problematiku. Nejde tedy jen o odstranění či zmírnění řešených problémů, ale i o prevenci rizikového chování. Prostřednictvím pohovoru s dítětem je klíčové zjistit jeho potřeby, sociální situaci a znát rizikové faktory. Komplexní znalost poměrů umožňuje sociálnímu pracovníkovi vytvořit sociálně-terapeutický plán postupu. Mezi sociálně-terapeutické nástroje patří mimo jiné speciální techniky sociální terapie (např. komunikační techniky, škálové, kresebné, s pomocným materiálem aj.) (Zakouřilová, 2013, s. 264).

1.3.2 Sociální diagnostika

Nedílnou součástí SPOD je sociální diagnostika, která je důležitým předpokladem pro celou sociální práci a sociální terapii. Sociální pracovník se prostřednictvím sociální diagnostiky snaží zjistit klíčové informace o problémech klienta a následně je vyhodnocovat. Sociální diagnostika usiluje o zpřehlednění situace klienta. Významně napomáhá sociálnímu pracovníkovi k lepší orientaci v případě. Umožňuje snadnější vytyčení cílů a postupů, které budou „vodítkem“ pro řešení klientovy situace. Sociální diagnostika by měla zahrnovat komplexní anamnézu (např. rodiny, problému), pojmenování problému, cíle, kterých by mělo být dosaženo a určení jednotlivých úkolů (Dvořáková, 2011/2012).

Potřeba a nutnost realizovat v SPOD sociální diagnostiku je zakotvena zejména ve vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Vyhláška zahrnuje mimo jiné v § 1 vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny a v § 2 individuální plán ochrany dítěte tzv. IPOD (Vyhláška č. 473, § 1, § 2).

Diagnostiku při práci s dětmi chápeme jako „*komplexní činnost interdisciplinárního týmu, zajišťujícího a posuzujícího všechny okolnosti ohlášeného nebo jinak odhaleného případu špatného zacházení s dítětem či jeho následků.*“ Spolupráce se všemi zaangażovanými odborníky je v sociální diagnostice nezbytná (Dunovský, Ditrich, Matějček, 1995, s. 180).

V případě dětí, bývají hlavním zdrojem informací rodiče. Zde je třeba mít na paměti, že informace mohou být z jejich strany z různých důvodů zkreslené. K získávání potřebných informací ze strany dítěte lze využít přímé pozorování v kanceláři (při realizovaných speciálních technikách) nebo v jeho přirozeném prostředí v rámci sociálního šetření. Mezi diagnostické techniky patří například Začarovaná rodina, Tři přání, Dva domečky, Strom s panáčky (Zakouřilová, 2014).

1.4 Základní principy poskytování sociálně-právní ochrany

Principy sociálně-právní ochrany dětí vyplývají z výše uvedených právních pramenů, a to zejména z Listiny základních práv a svobod, Úmluvy o právech dítěte a zákona o sociálně právní ochraně dětí. Státní moc lze uplatňovat jen v mezích stanovených zákonem a způsobem, který stanovuje zákon.

Jedním ze základních principů při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je ochrana nejlepšího zájmu dítěte, rodičovství, rodiny a ochrana práva na vzájemnou rodičovskou výchovu a péči. Princip neopomíjí širší sociální prostředí dítěte, ke kterému se vždy přihlíží při jakémkoliv rozhodování OSPOD (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021, s. 25).

Cílem sociálně-právní ochrany dětí je sanace rodiny, ochrana dětí před tělesným a duševním násilím, ochrana jejich zdravého vývoje a prevence sociálně patologických jevů u dětí. Dětem, které nevyrostají v rodinném prostředí, je zajištěna ústavní výchova (dále ÚV) nebo náhradní rodinná péče (dále NRP), která má vždy přednost před ÚV. Při výběru NRP se zohledňuje kulturní, náboženský, etnický a jazykový původ dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí se řídí principem subsidiarity, který je respektován při osvojování dětí do ciziny. Osvojení dítěte jiným státem je možné tehdy, jestliže se nepodařilo zajistit dítěti vhodné náhradní rodinné prostředí v zemi jeho původu. Veškerá opatření OSPOD se řídí principem hierarchického uspořádání, která jsou aplikována vždy dle intenzity ohrožení dítěte (MPSV, [online]).

Všechna opatření musí sledovat zájem a blaho dítěte, a být přiměřená situaci konkrétní rodiny. Základními prostředky ochrany dětí jsou preventivní, výchovná a sankční opatření, na jejichž základě lze učinit různé zásahy do rodiny formou napomenutí, dohledu či omezení. Stát rozlišuje situace, kdy musí nebo může v rodině intervenovat. Stát se řídí zásadou preventivního působení na pečující osoby o dítě, poskytování poradenství a efektivních nástrojů pro dosažení blaha dítěte. Jestliže tento způsob intervence selže, pak je stát povinen adekvátně zasáhnout a zajistit svými prostředky blaho dítěte (Hrušáková, Králíčková, Westphálová, 2015, s. 253-254).

Aby mohly být v maximální možné míře naplňovány všechny výše popsané principy SPOD, je nezbytné znát názory a přání dětí, jejich pocity a respektovat jejich právo se svobodně vyjadřovat i bez přítomnosti rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu. Stejně tak musí být děti náležitě přiměřeně věku informovány o všech záležitostech, které se jich týkají. Sociálně-právní ochrana je poskytována bezplatně a týká se všech dětí do 18 let, které se nachází na území České republiky, bez jakékoliv diskriminace podle barvy pleti, rasy, náboženství, jazyka, národnostního, etnického nebo sociálního původu (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021, s. 25).

2 Dítě jako subjekt ochrany OSPOD

Cílem této kapitoly je vymezení postavení dítěte v rámci realizovaných pohovorů pracovníky OSPOD, při kterých jsou využívány speciální techniky. Sociální pracovníci musí brát zřetel na nejlepší zájem dítěte, názor dítěte a jeho participační práva.

Realizované výzkumné pohovory s dětmi dokládají, že informovanost o rodinné situaci a možnost vyjádřit se, jim umožňuje se lépe zorientovat a přizpůsobit se rodinné změně (Henry, Hamilton, 2012, s. 594).

Ve snaze rozšířit nebo definovat práva dětí se nabízí dvě orientace, a to orientace na péči a orientace na sebeurčení. Orientace na péči v sobě nese složku paternalistickou, jelikož z pozice autority předjímá, co je pro dítě vhodné, bez toho, aniž by se mohlo plně vyjádřit a bylo respektováno jeho přání. Oproti tomu orientace na sebeurčení, umožňuje dítěti mít autonomii, rozhodovat se svobodně a mít kontrolu nad svým životem (Rogers, Wrightsman, 1978, s. 61).

2.1 Dítě z pohledu legislativy

Počátkem 20. století se do popředí dostává pojem zájem dítěte. V roce 1924 byla schválena Ženevská deklarace práv dítěte, která obsahuje základní principy ochrany dítěte před tělesným i duševním násilím a má zabránit jeho vykořisťování. Následně byla v roce 1959 přijata Charta práv dítěte, která upravila práva dětí před narozením (Kovářová, 2013, s. 32).

V rámci mezinárodního práva stanovuje Úmluva o právech dítěte v čl. 1, že „dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let“. Toto právní kritérium se používá pro definování dítěte i v Evropě (Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte, [online]).

Právo Evropské unie naopak neobsahuje jednu formální definici dítěte, která by byla obsažena ve Smlouvách či sekundárních právních dokumentech. Definice je značně rozdílná a odvíjí se od daného kontextu právní úpravy. Právní předpisy EU v některých případech přiznávají dětem práva podle jejich věku (např. směrnice o mladistvých pracovnících), kde rozlišují mladistvého (mladší 18 let), dospívajícího (starší než 15, ale mladší než 18, který neplní povinnou školní docházku) a dítě (do 15 let). (Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte, [online]).

Občanský zákoník dle § 25 pohlíží na počaté dítě, jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. V legislativě je charakterizováno jako nezletilá osoba, která nenabyla svéprávnosti. Podrobněji jej definuje občanský zákoník v § 30, který říká, že plné svéprávnosti člověk nabývá dovršením osmnáctého roku věku nebo přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství. Nezletilá osoba může požádat soud o přiznání svéprávnosti před dovršením zletilosti od šestnáctého roku věku, ale stále hovoříme o osobě

nezletilé. Dověšením osmnáctého roku věku se stává osoba nejen zletilou, ale i plně svéprávnou. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 25, § 30)

Úmluva o právech dítěte definuje dítě jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Úmluva obsahuje dvě důležité zásady – zásada nejlepšího zájmu dítěte dle čl. 3 a právo dítěte být slyšeno dle čl. 12 (Úmluva o právech dítěte, [online]).

Listina základních práv a svobod v čl. 32 deklaruje dítěti a mladistvým zvláštní ochranu, která musí být zohledňována ve všech řízeních, v nichž je rozhodováno o právech a povinnostech nezletilých. Dle nálezů Ústavního soudu ze dne 4. prosince 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/104 „*Musí dítě požívat zvláštní ochrany i v rámci soudního řízení a nelze jej považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým.*“

Dítě je nejen nositelem práv, ale také povinností v rodině. Práva a povinnosti vytváří mezi dítětem a rodičem protipóly. Práva dětí obsahují tři složky, označované anglickou zkratkou 3P – ochrana (anglicky protection), zaopatření (anglicky provision), a účast (anglicky participation). Ochrana představuje právo dítěte na chránění před fyzickým i duševním násilím, týráním, poškozováním, zneužíváním, snižováním důstojnosti, trýzněním či vykořisťováním. Zaopatření zajišťuje dítěti hmotné zabezpečení, střechu nad hlavou, duševní i tělesné potřeby a dále podporu v takových oblastech, které zohledňují individuální potřeby a zájmy dítěte, aby mohlo žít plnohodnotným životem. Třetí složkou je účast neboli participace, jejímž smyslem je přijetí dítěte jako svébytné bytosti (Kovářová, 2015, s. 1).

2.2 Prameny participačních práv dětí

Participační práva, která jsou dětem garantovaná mezinárodními smlouvami, jim dávají možnost být aktivní v záležitostech, které se jich dotýkají. Veškerá činnost musí směřovat k vyváženému řešení v souladu s tezí „*maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním*“ (Hrušáková, Králíčková, Westphálová, 2015, s. 35).

„*Participační práva dítěte je možné rozdělit na čtyři základní úrovně:*

a) právo být informováno,

b) právo vyjádřit svůj názor a své přání,

c) právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí,

d) právo svým názorem zcela určit rozhodnutí“ (Hrušáková, Králíčková, Westphálová, 2015, s. 35).

První zmínku o participačních právech nalezneme v Úmluvě o právech dítěte v článku 12, podle kterého jsou všechny smluvní státy povinny zajistit dítěti, které je schopno formulovat své názory, aby bylo vyslyšeno a mohlo se svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které

se jej týkají. Názorům dítěte pak musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (Kovářová, 2015, s. 2).

V oblasti ochrany práv dětí v České republice byla vládou schválena Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029. Jedná se o strategický dokument České republiky, který reaguje na posílení ochrany práv dětí, zdůrazňuje jejich důležitost a cílí na odstranění nedostatků. Důraz klade na participaci dětí v rozhodovacích procesech (Právo na dětství, 2020). Dokument poukazuje na meziresortní roztržičnost a složitost systému, ve kterém chybí vyjasněné kompetence a odpovědnost mezi jednotlivými ministerstvy a veřejnou správou. Výše zmíněné se následně odráží v odlišném přístupu k právům a potřebám dítěte. Apeluje na dostatečné zohlednění názoru dítěte a jeho zapojení do rozhodovacích procesů na všech úrovních. Zdůrazňuje důležitost pobytu dítěte v rodinném prostředí (Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, 2020).

Podle článku 13 Úmluvy o právech dítěte má dítě právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje přijímání a vyhledávání informací důležitých pro dítě, a to různou formou – písemně, ústně, tiskem, skrze umění nebo jinými dostupnými prostředky dle volby dítěte. Klíčové totiž pro uplatňování participačních práv je mít příslušné informace a mít možnost svobodně vyjadřovat svůj názor (Kovářová, 2015, s. 2).

Mezi další prameny patří Evropská úmluva o výkonu práv dětí přijata v roce 1996 ve Štrasburku, k níž Česká republika přistoupila v roce 2000. Tato úmluva v článku 6 ukládá soudním orgánům povinnost před vynesením rozhodnutí posoudit, jestli mají dostatečné informace pro rozhodnutí v nejlepším zájmu dítěte. Současně je jejich povinností zajistit, že dítě bylo dostatečně informované o všech skutečnostech, které se ho týkají a dát dítěti prostor pro vyjádření jeho názoru. Dítě má právo být vyslyšeno v každém správním či soudním řízení, a to prostřednictvím zástupce či daného orgánu (Kovářová, 2015, s. 3).

Podobná povinnost soudu je ukotvena v občanském zákoníku, kdy soud přiměřeně věku a rozumovým schopnostem dítěte zjistí jeho názor, kterému musí věnovat náležitou pozornost (Kovářová, 2015, s. 3).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zabezpečuje dětem právo kontaktovat příslušné orgány a zařízení sociálně-právní ochrany dětí a jiných orgánů, aniž by o tom byli informováni jejich zákonní zástupci. Příslušné orgány mají povinnosti dítěti poskytnout pomoc. Skutečnost, že dítě může samo vyhledat pomoc u příslušných orgánů, má velký význam v ochraně jeho práv. Často totiž dochází právě ze strany zákonných zástupců k jejich porušování. Včasnou intervencí můžeme zahájit sociálně preventivní činnost. Dítě má navíc právo hovořit s pracovníky SPOD bez přítomnosti

zákonných zástupců a zřetelně projevit svůj názor ve věcech, které se ho týkají (Novotná, 2011, s. 2).

Dítě, které je s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné posoudit význam rozhodnutí soudního či správního řízení vůči jeho osobě, má právo být informováno ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Toto právo pomáhá předcházet situacím, kdy rodiče své děti neinformují, neprojednávají s nimi rozhodnutí, která se jich přímo týkají a ani nerespektují jejich názor (Novotná, 2011, s. 2).

Základní vnitrostátní pramen participačních práv dětí dnes představuje zákon č. 89/2012 Sb, občanský zákoník, který stanovuje dvojí povinnost – soudu při rozhodování a rodičům při výchově (§ 875, odst. 2 obč. zák.). Zákon rodičům ukládá povinnost věnovat náležitou pozornost názoru dítěte a brát na něj zřetel a sdělit dítěti vše potřebné, aby si mohlo utvořit vlastní názor. Povinnosti rodičů jsou součástí rodičovské odpovědnosti (Novotná, 2011, s. 2).

Práva dětí, umístěných mimo rodinu (v ústavním zařízení, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) vyjádřit se a být slyšeno upravuje § 20, odst. 1. zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a § 29 odst. 3 zákona o SPOD. Jedná se o důležitou právní úpravu, neboť pracovníci OSPOD dohlíží na práva dětí v ústavním zařízení, mají povinnost dítě v zákonných lhůtách navštěvovat a hovořit s ním bez přítomnosti třetích osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení (Novotná, 2011, s. 4).

Důraz na participační práva dětí kladou také soudy, konkrétně Okresní soud v Olomouci dne 24. října 2023 požádal OSPOD v Olomouci o sjednocení praxe při realizovaných pohovorech s dětmi. Zejména apeluje na to, aby děti byly vždy dotazovány, zda mají zájem být přítomny soudnímu jednání a zda mají zájem být informovány o výsledku řízení (Okresní soud v Olomouci, 2023).

2.3 Nejlepší zájem dítěte

Zájem dítěte je neurčitým pojmem, který se konkretizuje až na základě případu a jeho okolností. Obtížné bývá v rámci sporů rodičů odhalit skutečný zájem dítěte, který často bývá spíše přáním rodičů a dítě ho pouze přejímá (Kovářová, 2015, s. 7).

Děti představují zranitelnou skupinu osob a vyžadují individuální přístup s ohledem na jejich identitu. V potaz musíme brát jejich kulturní identitu, pohlaví, sexuální orientaci, národnost, náboženství a víru, osobnost dítěte. Při hledání nejlepšího zájmu dítěte nesmíme opomenout kulturní, jazykové, etnické a náboženské prostředí dítěte, které musíme zohlednit

v případě přijetí jakéhokoliv opatření. Příliš radikální zásah do identity dítěte a její nerespektování může ovlivnit jeho další vývoj (Hofschneiderová, 2016, s.15).

Velký vliv mají rodiče dítěte, kteří na základě společné dohody určují v rámci výkonu rodičovské odpovědnosti, co je v jeho nejlepším zájmu. Není-li tato dohoda možná, určí nejlepší zájem soud za součinnosti OSPOD (Zuklínová a kol., s.461).

„Koncept „nejlepšího zájmu dítěte“ byl poprvé zakotven v Deklaraci práv dítěte z roku 1959 a dnes jej najdeme v řadě právních dokumentů. Například v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, v § 857 odst. 1 občanského zákoníku nebo v § 5 zákona o sociálněprávní ochraně dětí. Z právních norem vyplývá, že rodiče, soudy, sociální pracovníci a všechny dotčené subjekty mají mít zájem dítěte na zřeteli ve všem svém konání a pokaždé, když rozhodují o dětech nebo řeší věci, které se jich týkají a v nichž dítě (mladší 18 let) figuruje“ (Kovářová, 2018, s. 1).

České právo neobsahuje žádnou definici, která by vymezovala pojem nejlepšího zájmu dítěte. Objektivně tak nelze právně vystihnout nejlepší zájem dítěte, neboť pod tento pojem můžeme zahrnoutou řadu faktorů (Sedlák, 2013, s. 3).

Nejlepší zájem dítěte bývá mezi odborníky často subjektivně interpretován dle vlastního hodnotového systému. Podle výboru OSN pro práva dítěte je v jeho nejlepším zájmu plné a účinné požívání všech práv garantovaných Úmluvou o právech dítěte a právo na celostní rozvoj. V situacích, kdy to možné není, alespoň v nejvyšší možné míře. Vůči dítěti volíme vždy opatření, která jsou co nejšetrnější (Hofschneiderová, 2016, s. 9). *„Například Matějček uvádí, že za nejlepší zájem dítěte z hlediska psychologie je možno pokládat požadavek, aby byly v pravý čas a v dostupné míře uspokojovány jeho základní psychické potřeby“ (Rogalewiczová, Cirbusová, 2015, s. 16).*

Zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je nikdy nekončící proces. Zájem dítěte je proměnlivý na základě jeho sociální situace, věku a okolností. Sociální pracovníci musí průběžně zjišťovat aktuální zájem dítěte, k čemuž využívají dva základní nástroje, jako je vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte. Tyto dokumenty umožňují následně přijmout taková opatření, která dítěti zajistí naplnění jeho práv (Výbor OSN pro práva dítěte, [online]). Vyhodnocování zájmu dítěte nelze dělat obecně, ale mělo by jít o kooperaci s dítětem a měla by být zohledněna jeho aktuální situace (Salminem, 2018, s. 2013).

Zájem dítěte musí být dle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte předním hlediskem všech zainteresovaných subjektů, které přijdou s dítětem do kontaktu. Jsou to zejména veřejnoprávní i soukromoprávní zařízení pro děti, správní a zákonodárné orgány a soudy (Nález Ústavního soudu, 2001).

Jelikož je zájem dítěte stále odborníky různě vykládán či zneužíván v opatrovnických soudních sporech, nabízí se nastolení určité interdisciplinární jednoty a objektivizace tohoto pojmu. Ústavní soud a Evropský soud pro lidská práva se zaměřují na odstraňování jednotlivých nejasností ve výkladu. Konkretizovat dotčená práva dětí je snahou orgánu sociálně právní ochrany dětí, který pracuje i s jeho názorem, bez kterého nelze posoudit jeho nejlepší zájem. Postup OSPOD uznává právo dětí na seburčení a respektování jejich důstojnosti. Vyslyšení dítěte a zjištění jeho názoru však ještě neznamena, že mu bude vyhověno, neboť může být v rozporu s jeho nejlepšími zájmy. Při posuzování hraje roli věk dítěte a zdravotní stav (Westphalová, Šínová, s.1096-1100).

Všechny děti mají mít možnost v plném rozsahu požívat svá práva, mezi která patří – možnost vyrůstat v biologické rodině, mít zajištěné základní fyzické, materiální, výchovné a emocionální potřeby, a to především potřebu citové vazby a bezpečí, ochranu svého života, zdraví i příznivého vývoje včetně vzdělání (Hofschneiderová, 2016, s.10).

2.4 Názor dítěte

Názor dítěte, stejně jako nejlepší zájem dítěte, je předpokladem a základem lidské autonomie a důstojnosti každého jedince. Dítě si svůj názor buduje skrze dospívání, zkušenosti, porozumění a postupně se začíná oslabovat role i vliv pečujících osob (Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva [online]).

Orgány sociálně-právní ochrany dětí ve spolupráci se soudy zjišťují názor dítěte. OSPOD dohlíží zejména na to, aby dítě mělo možnost vyjádřit svůj názor a bylo slyšeno. Současně usiluje o to, aby nedocházelo k opakovaným výslechům dítěte a tím k jeho možné traumatizaci. OSPOD může soud informovat o vhodném způsobu pohovoru s dítětem nebo poukázat na skutečnost, že sociální pracovníci s dítětem již pohovor k dané věci realizovali a další by byl nadbytečný (Novotná, 2011, s. 3).

Orgány sociálně-právní ochrany dětí musí dle § 8 odst. 2 zákona SPOD při slyšení dítěte přihlížet jak k názoru dítěte, tak k jeho pocitům a přání, a to i u malých dětí, které své názory nejsou schopny formulovat (Novotná, 2011, s. 3).

Při realizování pohovoru s dítětem musíme vzít v potaz ovlivnitelnost dítěte ze strany pečujících osob, kterým se dítě snaží zavděčit. Názor dítěte může být zkreslen i interpretací osoby, která ho realizuje a vyhotovuje záznam z pohovoru s dítětem. Přes veškerou snahu být objektivní při sdělení názoru dítěte, je velice obtížné. Největší riziko zkresleného názoru dítěte je u samotných rodičů, kteří své vlastní zájmy často vydávají za zájmy dítěte (Rogalewiczová, Cilečková, Kapitán, Doležal, 2018 s. 36). Důvodem špatného porozumění názoru dítěte může

být i skutečnost, že dítě používá jinou terminologii, proto jsou velice důležité ověřovací otázky k potvrzení správnosti, co tím dítě myslí (Kovářová, 2015, s. 1).

Jestliže dítě přejímá přání rodičů a vydává jej za vlastní, čímž jim chce vyjít vstříc, pak hovoříme o tzv. Pygmalion efektu, který je typický u rodičů ve sporu (Kovářová, 2015, s. 6).

Při zjišťování názoru dítěte soudy, musí být zohledněn věk dítěte, stupeň rozumového vývoje a schopnost formulovat vlastní názor. Názor u rozumově a volně vyspělého dítěte, by měl být považován za důležité vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu (Nález Ústavního soudu, 2014, 1506/13).

Soudy v opatrovnických řízeních by měly vycházet z předpokladu, že dítě školního věku je schopno vyjádřit svůj názor a tento má být přímo ze strany soudu zjišťován. Musí přitom zajistit pro dítě ty nejvhodnější podmínky, aby mohlo svůj názor bezpečně sdělit (Nález Ústavního soudu, 2023, 1192/22). Ústavní soud současně uvedl: *„Pokud se obecný soud v rozporu s nejlepším zájmem dítěte dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte sám nezabývá zjišťováním názoru dítěte v souladu s čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a náležitým způsobem neodůvodní, proč navzdory negativnímu postoji nezletilého vůči jednomu z rodičů přistoupil k zásadní změně dosavadního výchovného prostředí a přes dlouhodobou absenci jejich společného kontaktu svěřil dítě do péče tohoto rodiče, porušuje právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právo na soudní ochranu a čl. 36 odst. 1 Listiny. Odchylka od názoru dítěte je dovolena, ale musí být podrobně zdůvodněna“* (Nález Ústavního soudu, 2023, 1609/23).

Zjišťování názoru dítěte ze strany soudu má mít primárně formu přímého výslechu. Ve výjimečných případech může soud zjišťovat názor dítěte prostřednictvím OSPOD, znaleckého posudku či jeho zástupce, nemělo by se však jednat o pravidlo. Ústavní soud zastává názor, že ustanovení opatrovníka nezbavuje soud povinnosti zjišťovat názor dítěte. Rozhodne-li se soud realizovat pohovor s dítětem prostřednictvím opatrovníka, musí to být v zájmu dítěte a soud je povinen svůj postup odůvodnit (Nález ústavního soudu, 2014, 3305/13)

Ústavní soud ve svém nálezu uvedl: *„Ustanovení opatrovníka nezbavuje soud povinnosti dítě do řízení zapojit, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem; soud musí dítěti zejména umožnit účastnit se jednání a k věci se vyjádřit. Je totiž třeba zabránit situacím, kdy je dítě považováno za pouhý objekt, o kterém rozhodují jiní. Pro dítě je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není objektem a pasivním pozorovatelem události, ale že je důležitým subjektem práva a také účastníkem řízení. Případné omezení těchto práv dítěte musí být vždy řádně odůvodněno právě s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Opačným postupem poruší soud práva dítěte na projednání věci v jeho přítomnosti a být slyšeno v každém soudním řízení, které*

se ho dotýká, garantovaná čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte“ (Nález Ústavního soudu, 2014, 3304/13).

Podle ustanovení § 867 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku: *„Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Pokud podle zjištění soudu není dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li dítě schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud musí informovat a vyslechnout toho, kdo je schopný tyto zájmy dítěte ochránit tak, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost“ (Zákon 89/2012, § 867).*

Listina základních práv Evropské unie stanovuje v článku 24 odst. 1, že děti, jichž se záležitosti dotýkají, mohou své názory svobodně vyjadřovat a k jejich názorům se musí přihlížet s ohledem na jejich vyspělost a věk (Listina základních práv EU, čl. 24). Názory na to, že dítě není schopné se smysluplně vyjádřit, jsou nepřijatelné. Dítě nemusí znát všechny aspekty v dané věci, která se jej týká. Podstatné je jeho porozumění, které mu umožní vytvořit si k dané věci svůj vlastní názor (MPSV, 2016, s. 64).

Dítě má z hlediska práva slabší postavení oproti dospělým, pro které je mnohem snadnější prosadit své zájmy a umlčet tím hlas dítěte. Zájem dítěte musí být neustále zdůrazňován, aby nebyl přehlížen (MPSV, 2016, s. 123).

Při zjišťování názoru dítěte hrají zásadní roli jeho vyjadřovací schopnosti. Setkáme se s dítětem zcela submisivním, které má jednoslabičné odpovědi nebo naopak velmi komunikativním. Pro objektivizaci názoru dítěte musíme zohlednit jeho aktuální psychický a zdravotní stav, způsob výchovy i kulturní prostředí (Kovářová, 2015, s. 6).

Smyslem zjišťování názoru dítěte je dát mu možnost sdělit jeho příběh vlastními slovy, který by měl být i takto autenticky zaznamenán, což snižuje riziko dezinterpretování. Nemá sloužit k hledání pravdy ani jako forma výslechu (s výjimkou výslechu dítěte u soudu). Dítě má být informované, zda obsah jeho sdělení je či není důvěrný a jak s ním bude naloženo. Často se nejedná o jednorázový úkon, ale o kontinuální spolupráci s dítětem (Ptáček, Pemová).

Sociální pracovníci mají někdy tendenci volit vůči dítěti tzv. expertní přístup a vyloučit dítě z jednání. Důvodem může být nedostatečná erudovanost sociálních pracovníků realizovat pohovory s dětským klientem různého věku, jejich časová či komunikační náročnost apod. Tento postup je zcela nevhodný a je kritizován i dětmi, které se chtějí vyjádřit v záležitostech, které se jich týkají. Navíc dítě, se kterým je hovořeno a zjišťován jeho názor, se cítí bezpečněji a snižuje to jeho nejistotu v tom, co se bude v budoucnosti odehrávat (Winter, 2010, s. 32).

3 Možnosti zapojování dítěte do rozhodovacích procesů v praxi OSPOD

V této kapitole se věnuji konkrétním činnostem terénního sociálního pracovníka OSPOD (vyjma kurátora pro mládež a náhradní rodinné péče), na kterých popisují možnosti zapojování dítěte ze strany sociálních pracovníků. Metody a postupy zapojení dítěte se vzájemně prolínají, stejně tak, jako je tomu u jednotlivých činností OSPOD. U každé činnosti zmiňuji postupy, které převažují. V praxi se snažíme vždy najít ten nejvhodnější způsob zapojení dítěte, který bude korespondovat s jeho aktuálními individuálními potřebami.

3.1 Preventivní a poradenská činnost

Preventivní a poradenské činnosti mají za cíl předcházení vzniku problémů nebo jejich narůstání ve výchově dětí a péči o ně. Rodičům je poskytováno poradenství v této jejich náročné roli, včetně informací při uplatňování nároku v oblasti sociálního zabezpečení. OSPOD při preventivní činnosti klade důraz na neformální, osobní a diferenciované působení na děti (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021, s. 35). Citlivým a vhodným způsobem se snaží působit na rodiče, aby plnili své povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti, projednávat s dítětem jeho nedostatky v chování, hledat možnosti odstranění nedostatků na straně rodičů ve výchově dítěte a vyhledávat děti v § 6 (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2019, s. 259).

Výkon preventivní činnosti opravňuje pracovníky OSPOD navštěvovat dítě v jeho bydlišti, ve školském zařízení, v zaměstnání, ve zdravotnickém zařízení nebo v jiných místech, kde se dítě zdržuje. Účelem sociálního šetření je monitorovat v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má chování. Rodiče jsou povinni sociální šetření v domácnosti umožnit, pokud je to nezbytné pro ochranu zdraví, života a práv dítěte. Obdobně tato povinnost platí pro osoby, které mají dítě svěřené do své péče (Ministerstvo vnitra České republiky, 2021, s. 36). Sociální šetření v rodině je významným nástrojem sociální práce a má nezastupitelnou roli jak v činnosti sociálně-diagnostické, tak i sociálně-terapeutické (Zakouřilová, 2008, s. 25).

Na základě zjištěných informací je vždy posouzena naléhavost případu a proveden „Záznam o základním vyhodnocení dítěte a rodiny“, z jehož závěru by mělo vyplynout, zda dítě je či není ohroženo v § 6. Prostřednictvím tohoto posouzení se plánuje intenzita spolupráce s rodinou (Standardy kvality sociálně-právní ochrany, [online]).

Preventivní a poradenská činnost se neobejde bez znalosti přání a potřeb dítěte. Sociální pracovníci jsou oprávněni realizovat pohovor s dítětem na všech výše uvedených místech. Je třeba však zvážit, nakolik bude prostředí pro dítě neutrální a kde se bude cítit bezpečně pro vyjádření svého názoru a přání. V případě školského zařízení je důležité myslet na to, že dítě

vytrhneme z procesu výuky a může být pro něj obtížné se soustředit nejen na pohovor, ale následně i na výuku. Roli zde hraje i určitá zvědavost spolužáků, pedagogů atp. Navíc se nelze spoléhat na to, že škola zajistí vhodné prostory na pohovor, aniž by nebyl přítomen jiný pedagog. V domácím prostředí se dítě naopak může bát hovořit otevřeně, aby to někdo neslyšel, zejména pokud jsou v rodině časté konflikty. Samotný pohovor je pro dítě často velmi emočně náročný, zvláště když se má vyjadřovat k situacím, které jsou pro něj citlivé (např. syndrom CAN, odebrání z rodiny, domácí násilí). Snažíme se proto dítěti zajistit vždy ty nejvhodnější podmínky pro realizaci pohovoru, aby se cítilo co nejlépe. Pomoci nám mohou i speciální techniky, které budou pro dítě bezpečnější a zábavnější než samotný rozhovor s otázkami (Zakouřilová, 2018, s. 47-53).

3.2 Výchovní opatření

Výchovní opatření představují zákonem stanovená opatření, která má OSPOD právo použít, jestliže preventivní ani poradenská činnost nevedla k nápravě. Výchovní opatření je rodičům uloženo ze strany OSPOD v rámci správního řízení nebo rozhodnutím soudu. Obě rozhodnutí mají stejnou právní sílu. Nejmírnějším výchovným opatřením je napomenutí, které může směřovat k dítěti či rodiči nebo jiné pečující osobě, nařízení využití poradenského zařízení, nebo účast na mediaci, jestliže toho nevyužijí rodiče na doporučení sami a situace dítěte to vyžaduje. Restriktivnějším opatřením je stanovení dohledu, který je vykonáván za součinnosti zainteresovaných subjektů, nebo uložení opatření, kterým se omezuje nebo zakazuje činnost, jež přímo či nepřímo dítě ohrožuje. Jestliže výchovní opatření nepovedou k nápravě, je OSPOD oprávněn podat návrh k soudu na odnětí dítěte z rodiny, které je následně umístěno v ústavním zařízení nebo v náhradní rodinné péči (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2019, s. 261).

Před přijetím výchovního opatření je pro sociální pracovníky velice důležité znát názor dítěte, který má vliv na kvalitu stanovených opatření. U dětí zařazených v § 6 je na základě zjištěných informací sestaven IPOD a Podrobné vyhodnocení rodiny (nebo v něm pokračujeme, aktualizujeme, jestliže byl sestaven v rámci preventivní činnosti). Dítě by se mělo aktivně podílet na jeho realizaci, přehodnocování a plnění IPOD s ohledem na jeho věk a schopnosti. Cíle by s ním měly být vždy projednávány a formulovány tak, aby jim rozumělo. Průběžně dochází k vyhodnocování IPOD včetně Podrobného vyhodnocení rodiny. Role sociálního pracovníka spočívá v motivování rodiny ke změně a zejména k zajištění potřeb a bezpečí dítěte. Sociální pracovník je s dítětem v pravidelném kontaktu, podává mu informace a průběžně si ověřuje jeho potřeby a přání. Dítě má možnost během pohovoru pokládat otázky, které jsou mu

přiměřeně věku zodpovězeny. Samo může kontaktovat svého klíčového pracovníka (telefonicky, emailem, osobně), účastnit se případových konferencí a dalších jednání, které se jej týkají. Současně může svou účast na výše uvedených úkonech odmítnout (Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí, [online]).

3.3 Kolizní opatrovnictví a poručenství

Výkon kolizního opatrovnictví tvoří velkou část agendy orgánů sociálně-právní ochrany dětí. OSPOD je jmenován soudem do role kolizního opatrovníka v situacích, kdy hrozí střet zájmů dítěte a jiné osoby. Smyslem této zákonné úpravy je zachování objektivity a ochrana nejlepšího zájmu dítěte. Kolizní opatrovník je procesním zástupcem dítěte. Účelem je zajištění praktické a účinné účasti dítěte v řízení, které se jej týká. Kolizní opatrovník má za úkol zajistit dítěti přístup ke spravedlivému procesu (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2019, s. 269).

Kolizním opatrovníkem bývá OSPOD ustanovován v různých řízeních péče soudy o nezletilé, v řízení o osvojení, v řízení o pozůstalosti, v řízení o určení nebo popření otcovství. OSPOD zjišťuje stanovisko rodičů a je-li to možné i stanovisko dítěte dříve, než přistoupí k samotnému zastupování dítěte. Kolizní opatrovník zjišťuje stanovisko i dalších osob, jestliže to situace rodiny vyžaduje. Klientem kolizního opatrovníka je pouze dítě, nikoli rodiče a rodina. Základní zásadou, která určuje postavení opatrovníka v řízení, je zásada rovnosti účastníků řízení. Z výše uvedeného vyplývají práva a povinnosti kolizního opatrovníka. Kolizní opatrovník nemůže mít autoritativní oprávnění a povinnosti ve vztahu k ostatním účastníkům řízení. Musí splňovat záruku nezávislosti a objektivity (Hrušáková, Králíčková, Westphálová, 2015, s. 272-273).

OSPOD může plnit také roli veřejného poručníka dítěte do doby, než soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se sám neujme funkce. Jedná se o formu prozatímního poručenství v případech, kdy dítě nemá žádného zákonného zástupce nebo rodiče s plnou rodičovskou odpovědností. OSPOD má v tomto případě za úkol hájit zájmy nezletilého nesvéprávního dítěte a činit za něj neodkladné úkony, včetně správy jeho jmění (Zákon č. 89, § 929, § 930).

Pro účely kolizního opatrovnictví a poručenství sociální pracovníci zjišťují nejen názor dítěte, ale také jeho přání, pocity, obavy, představy, potřeby (fyzické, emocionální, vzdělávací, aj.). Mezi faktory, které ovlivňují pohovor, patří především čas, podmínky, ve kterých je realizován, manipulace s dítětem (ze strany jednoho nebo obou rodičů), věk a schopnosti dítěte. Čas je prvkem, který je individuální pro každé dítě a je třeba jej respektovat. Nelze s dítětem hovořit ihned o klíčových otázkách, ale je nutné s ním navázat vztah, dát mu prostor pro dotazy, seznámit jej s prostředím, snížit jeho napětí a pohovor odlehčit (např. za použití humoru nebo

tématy o tom, co rádo dělá). Na konci je vhodné s dítětem uzavřít společné setkání oceněním, informovat jej o dalším postupu a celkově dítě pozitivně naladit před odchodem. Důraz klademe na věk a schopnosti dítěte, které nám určují způsob vedení pohovoru. Jinak budeme hovořit s dítětem předškolního věku, školního věku a dítětem dospívajícím. Sdělení dítěte má vzrůstající váhu v souladu s jeho věkem. Občanský zákoník stanovuje hranici 12 let věku, kdy se má za to, že je schopno formulovat svůj názor a tento sdělit. Minimální věková hranice však není stanovena a pozornost musíme věnovat i malým dětem. Vliv má také vyspělost dítěte, sociální a kulturní prostředí, fyzické, smyslové či mentální postižení apod. (Zakouřilová, 2018, s. 47-53).

Maximální pozornost je třeba věnovat záznamu z pohovoru, aby byl správně interpretován. Existuje několik možností a jednou z nich je zaznamenat jej až po ukončení pohovoru, což nám umožňuje se plnohodnotně a všemi smysli věnovat dítěti. V případě, že potřebujeme zachytit přesnou interpretaci dítěte, učiníme si poznámku, které by vždy mělo předcházet vysvětlení a souhlas dítěte. Tento způsob nám pomůže vytvořit bezpečnou atmosféru a osvobozuje dítě od vlastní odpovědnosti (např. v komplikovaných rodičovských sporech u dětí předškolního a mladšího školního věku) (Zakouřilová, 2018, s. 47-53).

3.4 Předběžné opatření

Existují dva druhy předběžných opatření (dále PO). Dle Občanského soudního řádu (dále OSŘ) a dle Zákona o zvláštních řízeních soudních (dále ZZŘS). V praxi sociálního pracovníka OSPOD hovoříme o tzv. pomalém a rychlém PO, čímž rozlišujeme dobu, ve které musí soud vydat usnesení. Forma PO dle ZZŘS přísluší výhradně sociálním pracovníkům OSPOD, proto mu bude věnována větší pozornost.

První PO je definované dle § 74 OSŘ. Soud zahájí řízení o PO na návrh jednoho z účastníků řízení (např. zákonných zástupců dítěte). Rozhodnutí soudu musí být bezodkladné, nanejvýš tak učiní do 7 dnů poté, co byl návrh podán. PO je stanovené vždy na omezenou dobu (Zákon č. 99/1963 Sb.).

PO dle § 452 ZZŘS představuje zvláštní institut úpravy poměrů dítěte v rodině na nezbytně potřebnou dobu, kdy je nutná jeho akutní ochrana a rychlé rozhodnutí soudu. Sociální pracovníci OSPOD mají výlučnou pravomoc podávat za dítě PO a to tehdy, kdy jsou ohroženy základní potřeby dítěte, jeho zdraví, život a vývoj nebo se ocitlo bez jakékoliv péče. Mezi nejčastější příčiny zahájení PO patří svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounské péče, ústavního zařízení, svěření do péče jednoho z rodičů, omezení či zákaz styku s druhým rodičem, aj. (Novotná, Fejt, 2009, s. 100). Soud musí o této formě PO rozhodnout bezodkladně.

Rozhodne-li po uplynutí 24 hodin od zahájení řízení, musí tuto prodlevu odůvodnit. PO trvá na nezbytně nutnou dobu, nejdéle však 3 měsíce od jeho vykonatelnosti nebo 6 měsíců, pokud bylo před podáním PO zahájeno řízení ve věci samé. Výjimečně lze, z vážných důvodů, jeho dobu prodloužit až na 1 rok od jeho vykonatelnosti, nebylo-li možné ukončit řízení ve věci samé (Zákon č. 292/2013 Sb.). PO lze využít také v případech, kdy potřebujeme nahradit souhlas druhého rodiče.

Před podáním návrhu na PO je třeba zjistit názor dítěte a postupovat tak v souladu s § 867 OZ. Účelem pohovoru s dítětem je zjistit jeho aktuální stanovisko, přání, potřeby, a to v omezeném čase. V tomto případě se jeví jako nejvhodnější zaznamenávat pohovor přesně tak, jak se dítě vyjadřuje, aby nedošlo k desinterpretaci vnímaného a slyšeného. Dítě, které je toho schopné, si záznam přečte a následně podepíše. Tento záznam je zaslán soudu, který ve věci rozhoduje. Vždy musí být dítě informováno pro jaké účely záznam slouží a kdo k němu má přístup. Dítě by nikdy nemělo mít pocit, že rozhoduje. Od počátku s ním pracujeme tak, že sděluje svůj názor, který se může lišit od rozhodnutí soudu (Zakouřilová, 2018, s. 47-53).

Povinností OSPOD je průběžná kontrola, zda důvody pro nařízené PO nadále trvají. OSPOD je během výkonu v kontaktu nejen s dítětem, ale i se soudem formou písemných zpráv, na základě kterých se vyhodnocuje potřeba či změna PO. Jestliže pominou důvody, pro které bylo PO nařízeno, podá OSPOD návrh na jeho zrušení (Kruasová, Novotná, 2006, s. 57).

Během trvání PO, kdy bylo dítě odebráno z rodiny, je úkolem sociálního pracovníka udržovat a podporovat vztah dítěte s rodiči a osobami blízkými, jestliže to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem (nálezn Ústavního soudu, 2017, 3296/17).

Pominou-li důvody pro PO, kdy je dítě navraceno zpět do rodiny, pak činnost OSPOD nekončí, ale naopak je zahájena intenzivní spolupráce s rodinou (preventivní činnost) a dohled nad řádnou péčí o dítě. Druhou možností pro ukončení PO je umístění dítěte mimo primární rodinu např. do náhradní rodinné péče nebo do ústavního zařízení.

3.5 Ústavní výchova

Ústavní výchova (dále ÚV) představuje radikální rozhodnutí soudu o odejmutí dítěte z rodiny a jde o poslední možné řešení. Zpravidla tomuto kroku předchází výchovná opatření, která nevedla k nápravě, a soud, ve většině případech na základě návrhu OSPOD, umístil dítě mimo rodinu. Rozhodnutí soudu je dočasné a povinností soudu je jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda důvody pro nařízení ÚV trvají. Soud tak činí ve spolupráci s OSPOD. Nařídít ÚV lze maximálně na tři roky s následným prodloužením (Hrušáková, Králíčková, Westphálová, 2015, s. 291).

Mezi zařízení ÚV patří dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (tzv. ZDVOP). Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují pobyt dětem na nezbytně nutnou dobu. O umístění do tohoto typu zařízení nemusí rozhodovat vždy soud, ale může o něj požádat dítě samotné, rodič či OSPOD.

Sociální pracovník OSPOD má za úkol dohlížet na respektování práv dítěte umístěného v ÚV, sledovat jeho duševní i tělesný rozvoj, pravidelně dítě navštěvovat (jednou za 3 měsíce) včetně jeho rodiny a aktivně podporovat kontakt s biologickou rodinou, je-li to v jeho zájmu. Má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede, a vést s dítětem pohovor o samotě (ZSPOD, § 29). Dalším úkolem je sanace rodiny a obnova narušených funkcí v rodině s cílem navrátit dítě zpět do rodiny.

Z výše uvedeného vyplývá, že klíčový sociální pracovník je s dítětem v pravidelném kontaktu a má s dítětem již vybudovaný určitý vztah. Sociální pracovník zjišťuje aktuální potřeby a přání dítěte (adekvátně na ně reaguje, např. při přání dítěte být umístěno v jiném DD z důvodu kontaktu s rodinou), informuje dítě o průběhu ÚV, kontaktech s rodinou, podává mu informace o jeho případu (přiměřeně věku). Výhodou dlouhodobé práce s dítětem je otvírání nových témat, možnost lépe dítě poznat, volit vhodný způsob rozhovoru, rozpoznávat jeho emoční stav, verbální i neverbální projev atp.

Po celou dobu pohovoru sledujeme u dítěte jak verbální projev a paralingvistiku (tempo řeči, intonaci, artikulaci), tak i neverbální projev (oční kontakt, mimiku, výraz tváře, dechovou aktivitu, mlčení, vystupování, držení a pohyb těla apod.), jež nám mohou poskytnout důležité informace. Stejně tak si všímáme obsahu sdělení a toho, co prožívá (Zakouřilová, 2018, s. 47-53). Rozdíly můžeme pozorovat navštívíme-li dítě v ÚV nebo v jeho rodině v rámci pobytu mimo ÚV.

Ve všech činnostech, které OSPOD dělá, je nezbytně nutné zjišťovat názor dítěte, který je důležité nejen znát, ale brát ho i v úvahu. Názor dítěte musí být součástí nejlepšího zájmu dítěte. V další kapitole si ukážeme, jak prostřednictvím konkrétních speciálních technik je možné, pomocí rozhovoru, zjišťovat u dětí jejich přání, názory, potřeby.

4 Speciální techniky pro práci s dětmi

Kapitola obsahuje pouze malý výčet z pestré palety speciálních technik, které lze využívat v praxi sociálních pracovníků. Některé níže zmíněné techniky jsou využitelné nejen pro děti, ale také pro dospělé klienty (zejména rodiče). Uvedené techniky mají význam terapeutický, diagnostický nebo obojí. Výběr speciálních technik jsem volila zejména podle kazuistik v empirické části a dle svých zkušeností z praxe.

Klíčová je komunikace. Rozhovor s dítětem (zejména velmi malým) představuje obtížnou úlohu pro všechny profesionály, zvláště, když je jeho součástí velká emocionální zátěž na straně dítěte (syndrom CAN, konflikty rodičů, domácí násilí, výchovné problémy apod.). Speciální techniky nám, nejen v těchto případech, poslouží k prolomení bariéry mezi dítětem a sociálním pracovníkem, ale také jako zpětná vazba pro sociálního pracovníka i pro dítě. Hravou formou, která je pro děti zábavná, bezpečná a umožňuje nepřímo mluvit o těžkých tématech, můžeme získat cenné informace a pochopit, jak celou situaci vnímá dítě. Současně speciální techniky motivují ke spolupráci, umožňují jiný úhel pohledu (na sebe, na problém), orientaci v problému či nalezení možností jeho řešení, nést odpovědnost za své chování apod.

Pomocí technik předejdeme i tomu, že budeme dítěti pokládat přímé otázky, které v něm mohou vyvolat pocit viny a může s námi přestat komunikovat nebo jeho sdělení nebude autentické (Westphálová, Holá, 2013, s. 618).

Děti jsou nedobrovolnými klienty, proto je třeba snažit se co nejdříve je zaujmout, vzbudit v nich zvědavost, porozumět jim a být v kontaktu s jejich myšlením (Zakouřilová, 2014, s. 82).

Speciální techniky nám i dítěti mohou dát zásadní a někdy jen doplňující informace. Při jejich realizaci dochází k prožívání celé řady pocitů, emocí a představ. Jestliže dítě porozumí svým pocitům v zátěžových situacích, má větší šanci tyto situace lépe zvládat. Můžeme hovořit o triádě prožívání – vědění – jednání (Zakouřilová, 2014, s. 77).

4.1 Zásady práce s technikami

Pro efektivní využívání speciálních technik s dětmi, je potřeba respektovat několik podmínek – věk a zralost dítěte; jeho aktuální psychický stav, náladu a únavu; přizpůsobit techniku charakteru problému; zájmy dítěte; zohlednit časové a prostorové možnosti; stanovit si cíl, čeho chceme dosáhnout danou technikou. Pozornost věnujeme také zjištěné patologii u dítěte nebo někoho z rodiny (Zakouřilová, 2014, s. 82).

Klíčovým nástrojem při realizaci většiny technik je rozhovor, který se prolíná do celého průběhu spolupráce od začátku až do konce. Rozhovor nabývá na významu u dětí s narůstajícím

věkem. S ohledem na obtížnost vedení pohovoru s dětmi různé věkové kategorie, by neměly sociální pracovníkům chybět základní znalosti z vývojové psychologie, aby se uměli přizpůsobit aktuálním potřebám dětí (Zakouřilová, 2014, s. 77-78).

V průběhu rozhovoru sledujeme dítě při práci a všímáme si neverbálních projevů (kdy gumuje, přeškrťává, kdy váhá, zda se zamýšlí apod.), které nám mohou poskytnout cenné informace pro další práci a upozornit na oblasti, které jsou pro dítě důležité (Králová, 2002, s. 5).

Po celou dobu spolupráce se snažíme dítě pozitivně motivovat, povzbuzovat a chválit. Pochvala musí být upřímná a pravdivá, jinak velice rychle ztratíme důvěru dítěte. Zaměřujeme se proto na dobré stránky dítěte v konkrétních situacích. Vznikne nám tím prostor pro přenos kladných vzorců i do jiných oblastí (Králová, 2002, s. 5).

Realizace technik, oproti samotnému rozhovoru, by nám měla přinášet objektivní informace, proto je vhodné využívat i více technik najednou (např. jednu centrální a dle potřeby doplňkovou). Pozor však na předávkování dítěte „technikami“. V rámci jednoho setkání je vhodné použít maximálně dvě techniky doplněné rozhovorem a dalším se případně věnovat na příštím setkání. Každou techniku průběžně vyhodnocujeme, hledáme souvislosti a na základě těchto výstupů volíme další postupy. Výsledky i význam technik nepřeceňujeme. V případě poskytování zpětné vazby např. rodičům, musíme být opatrní a zjištěné informace správně interpretovat (Zakouřilová, 2014, s. 77-78).

4.2 Specifika komunikace s dětmi

Základem pro rozhovor s dítětem je vzájemně se poznat. Nemůžeme po dítěti hned chtít, aby se nám svěřovalo se svým trápením, když nás vidí poprvé v životě. Při prvním kontaktu je důležité mu dát čas, povídat si s ním o čem chce, umožnit mu se ptát a dostat informace, které potřebuje (O dětech s dětmi [online]). Celý rozhovor je vhodné začít tématem o zálibách nebo si s dítětem zahrát společenskou hru (zejména u menších dětí). Cílem je „rozpustit-prolomit ledu“, aby dítě bylo schopné spontánně povídat (Pemová, Ptáček, s. 19-20, 2014).

Nezapomínáme na dobré načasování rozhovoru, které bude zohledňovat potřeby dítěte a jeho běžný denní režim (spánek, jídlo apod.). Čím je dítě mladší, tím spíše musíme společné setkání plánovat a respektovat. Rovněž budeme zohledňovat potřeby dospívajících, jejich zájmy a volnočasové aktivity. Dospívající by neměl rušit své oblíbené činnosti – mohlo by to posilovat negativní nastavení vůči spolupráci (Pemová, Ptáček, 2014, s. 18).

Navázání emocionálního kontaktu pomůže dítěti se lépe uvolnit, snížit napětí a strach. Rozptylující otázky pomohou dítěti získat sebedůvěru, že pohovor zvládne. Čas umožní

i sociálnímu pracovníkovi lépe dítě poznat a zjistit, jak smýšlí, jaká je jeho vývojová zralost, jeho názory, přání a potřeby (Čírtková, 2004, s. 332).

Věnujeme velkou pozornost verbálnímu i neverbálnímu projevu. Všímáme si všech projevů a výrazů, které dítě používá ve vztahu ke členům rodiny. Při rozhovoru s dítětem přizpůsobujeme řeč jeho vývojovému období, nepoužíváme odborné výrazy a snažíme se volit jednoduchá slova. Srozumitelnou formou dítě informujeme o všech krocích spolupráce (Kyle, 2008, s. 351). Při neverbální komunikaci si všímáme nejen projevů u dítěte (gest, mimiky, intonaci řeči, tempu řeči, artikulaci, dechové aktivity), ale i sám sociální pracovník musí dávat pozor na svůj neverbální projev, vědomě s ním pracovat a být autentický vůči dítěti, stejně tak jako u verbálního projevu (Mahrová, Venglářová, 2008, s. 98).

Po celou dobu rozhovoru citlivě reflektujeme obavy dítěte ze sdělovaných informací či z kontaktu se sociálním pracovníkem. U menšího dítěte mohou obavy plynout z absence rodiče, protože není zvyklé být s cizím člověkem samo. Dále monitorujeme, jestli se dítě cítí pohodlně a případně děláme pauzy, uvolníme atmosféru, umožníme dítěti jít na toaletu, dát si svačinu, pít (Pemová, Ptáček, 2014, s. 18).

V komunikaci s dítětem je vhodné používat humor, který mají děti rády a navodí pozitivní atmosféru. Sociální pracovník by měl být také vstřícný a laskavý, oceňovat dítě za spolupráci a najít na něm něco výjimečného, čím jej povzbudí. Není vhodné dítě opravovat nebo mu skákat do řeči. Nesmíme při pohovoru dopustit, aby se cítilo provinile, zachováváme jeho důstojnost. Dáváme dítěti dostatek času, aby mohlo svou odpověď zformulovat, nepodsouváme mu odpověď ani jej k odpovědi nenutíme (Cocker, Allain, 2013, s. 73).

Děti mají často tendenci odbíhat od tématu, ať už z nudy, netrpělivosti nebo pod tíhou emocí. Dovedností sociálního pracovníka je umět dítě citlivě a nenásilně k tématu vracet. Pokud se tak děje opakovaně, dohodneme se s dítětem, že se tomu budeme chvíli věnovat a pak se opět vrátíme k původnímu tématu. Děti jsou schopny takovou dohodu respektovat. Téma, kterému se právě chtějí věnovat, je pro ně z nějakého důvodu důležité a je třeba u něj chvíli zůstat (Uhlířová, 2013, s.10). Od počátku je proto potřeba mít danou strukturu rozhovoru a využívat v jeho průběhu různé diagnostické nebo hodnotící nástroje, které nám pomohou strukturu udržet a soustředit se plně na dítě (Pemová, Ptáček, 2014, s. 20).

Závěr rozhovoru je pro dítě vždy důležitý a nemělo by bez něj odcházet. Cílem je, aby dítě mohlo celý rozhovor v sobě „uzavřít“. Snažíme se závěr vést pozitivně – dítěti poděkujeme, oceníme jej a vysvětlíme mu, co bude dál. Nikdy dítěti nedáváme sliby, které nemůžeme splnit (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21).

4.3 Věk

Pro výběr techniky práce s dítětem je rozhodující nejen jeho věk, ale i úroveň komunikačních, kognitivních a emočních schopností, které jsou individuální. Věk představuje jeden z faktorů, dle kterého vybíráme postupy vedení pohovoru a speciální techniky, které následně přizpůsobíme aktuálním potřebám dítěte. Neuvádím zde děti do 3 let, neboť nemají rozvinuté komunikační schopnosti a konkrétní techniky vyžadují vzájemnou interakci. U každé věkové skupiny stručně zmiňuji ty techniky, které se dají nejlépe v daném věku používat.

4.3.1 Předškolní věk 3-6 let

U dětí předškolního věku nejlépe navážeme komunikaci prostřednictvím hry. Volbou pro rozhovor může být i kreslení, ale také zástupné předměty (např. hračka), skrze které se sociálním pracovníkem dítě komunikuje a navozují mu pocit bezpečí. Dítěti se tak snadněji mluví o těžkých tématech a vyjadřují emoce (Cocker, Allain, 2013, s. 74). Vhodnými technikami jsou také Sandplay, Knofílky, Kartičky emocí a vztahů, Kouzelné hůlky, maňásci, Dva domečky.

Pozor si musíme dát na používání metafor, analogie či ironie a je vhodné si průběžně ověřovat, zda nám dítě rozumí. Jejich myšlení i řeč je uspořádána nelogicky, jednají spontánně a mluví o tom, co je první napadne, je proto těžké se v jejich příběhu zorientovat. Sociální pracovník by se měl doptávat, aby příběhu porozuměl, ale měl by se vyvarovat sugestivním otázkám. Předškolní děti mají také nelogické a nelineární chápání časových údajů, prostoru a vzdálenosti (neumí používat měrné jednotky). Pro pochopení děje v rámci rozhovoru proto používáme tzv. „referenční body“, např. bylo to před obědem nebo po obědě, bylo venku teplo nebo zima – jak jsi byl oblečený atp. Předškolní děti mají navíc omezenou schopnost pozornosti a nevydrží dlouhé pohovory, proto je dobré být kreativní. V případě dětí předškolního věku se může stát, že nebudou chtít být bez rodičů, a tak pokud to je bezpečné pro dítě, realizujeme úvodní setkání s rodiči, aby se dítě cítilo bezpečně (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21).

Děti v tomto věku velice pozitivně vnímají nejen oceňování, ale i odměňování např. obrázkem, bonbónem apod. a vždy dítěti řekneme, za co odměnu dostalo (Uhlířová, 2013, s. 15).

4.3.2 Školní věk 6-13 let

Děti mladšího školního věku mají rozvinutější komunikační schopnosti a lépe se dovedou vyjadřovat, číst, psát, čímž lze využít více technik pro komunikaci (Cocker, Allain, 2013, s. 74). Děti stále ocení pohovor formou hry, kreativních technik, protože je to nejen baví,

ale lépe vizualizované informace chápou. Pozor musíme dát na jejich tendenci odpovídat „správně“ (tzn. dítě odpovídá tak, jak podle nich očekává tazatel nebo co by bylo správné). Jsou schopny přijímat naše informace, pochopit kdo jsme a proč spolu mluvíme (Uhlířová, 2013, s. 15). Lépe dokážou navázat rozhovor se sociálním pracovníkem, jejich odpovědi jsou souvislejší a dobře se v nich lze zorientovat (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21).

Děti jsou v tomto věku velice citlivé na manipulaci ze strany rodičů a mohou tím být paralyzovány a přestat spolupracovat se sociálním pracovníkem. Současně velmi negativně vnímají nespravedlnost, faleš, nedodržení slova apod. Sociální pracovník musí být ostražitý a volit správná slova a slibovat jen to, co může dítěti splnit, jinak to může vést k trvalému narušení vztahu mezi sociálním pracovníkem a dítětem (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21).

Mezi techniky, které děti v tomto věku zaujmou patří Začarovaná rodina, Hra s kameny,škály, Tři stromy, Domeček.

4.3.3 Dospívání 13+

Mladiství představují specifickou skupinu, u které je vhodné se držet určitých zásad mnohem důsledněji – respekt, pozorné naslouchání, dát jim prostor pro sebevyjádření, porozumění, sdílení, spravedlivé jednání a v neposlední řadě opět používat humor. Na začátku rozhovoru je důležité si vyjasnit oslovování (tykání, vykání, jméno).

V období dospívání je mladistvý kognitivně vybaven natolik, aby informacím, situacím a okolnostem rozuměl stejným způsobem jako dospělý. Avšak nemusí tomu tak být v oblasti tzv. socioemočního vývoje. Osobnostně může být mladistvý výrazně emočně labilní, názorově nevyhraněný nebo naopak velmi názorově ukotvený. Dospívající má tendenci odmítat jakýkoliv řád a systém nebo naopak prosazuje pravdu a spravedlnost. Mladistvý zpravidla vyžaduje, aby s ním bylo jednáno jako s dospělým, v opačném případě může reagovat negativně. Komunikace s dětmi v tomto věku je nejen pro sociální pracovníky velice náročná, zvlášť když se jedná o nevyzrálou osobnost, která navíc vyžaduje, aby s ním bylo jednáno jako s rovným (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21).

Mladistvý je schopen odhalit motivy sociálního pracovníka v rozhovoru a být vůči němu předpojatý. Snažíme se proto být co nejvíce autentičtí, odkrýváme své motivy a pravdivě věci vysvětlujeme (Uhlířová, 2013, s. 15). Dospívající má reálnou představu o životě (co je normální a přirozené), a proto s ním vždy jednáme jako s partnerem. Při pohovoru však nesmíme zapomínat na skutečnost, že dospívající je již schopen jednat účelově (např. bude chtít být v péči toho rodiče, kde má větší volnost) (Pemová, Ptáček, 2014, s. 21). Nejvýznamnější je pro ně otázka nezávislosti a svobody. Emocionální vazba na rodiče není tak silná a upřednostňují

vrstevníky, kteří mohou převážit autoritu rodičů. Jejich realita je to, co za ni sami považují. Dávají přednost také pohodlí (oblečení, jídlo, peníze) a uznání (Pemová, Ptáček, 2018).

Vhodnými technikami mohou být různé koláže, komunikační techniky, škály, Hra s kameny, Knoflíky.

Všechny výše uvedené věkové kategorie vyžadují zvláštní přístup pro navázání dobrého a důvěrného vztahu, který bude klíčový pro další spolupráci a aktivní interakci dítěte při rozhovoru.

4.4 Prostředí

Prostředí, ve kterém budeme pohovor s dítětem realizovat, nám může ovlivnit kvalitu výpovědi, proto mu musíme věnovat patřičnou pozornost. Současně je důležité, aby se při něm dítě cítilo bezpečně a příjemně. Roli při pohovoru hraje nejen prostor, ve kterém budeme s dítětem hovořit, ale také to, kdo bude v místnosti přítomen. Dětem (zejména malým) vždy poskytneme čas, aby se mohly s novým prostředím seznámit.

Při realizování pohovoru s dítětem není vhodná přítomnost nikoho dalšího, pokud to není nezbytně nutné. Jestliže je důležité, aby byl pohovoru přítomen např. další odborník, je potřeba jej dítěti představit a jeho přítomnost vysvětlit. Setkání by nemělo být nikým a ničím přerušováno (telefonáty, klienty, kolegy). Ideální je volit neutrální prostředí, ve kterém dítě necítí nátlak a strach (Pemová, Ptáček, 2014, s. 18).

Děti se obvykle lépe koncentrují v tiché místnosti, vybavené stolem a židlemi odpovídajícími jejich velikosti. Sociální pracovník by se měl dětem přizpůsobit a sedět ve stejné výšce. Dětem starším pěti let vystačí stůl i židle standardní velikosti. Myslíme i na bariéry mezi dítětem a sociálním pracovníkem. Je proto lepší sedět vedle dítěte nebo na přilehlé straně stolu. Menší děti ocení přítomnost plyšových hraček, autíček, skládaček, naopak u teenagerů je lepší je schovat (Hobdayová, Ollierová, 2000, s. 21).

K dispozici by měla být ideálně i různá místa k sezení pro větší a menší děti, aby si mohly vybrat (např. sedací vaky, koberec, křesla atp.). Vybavení volíme praktické i bezpečné – židle bez koleček, ergonomie atp. (Pemová, Ptáček, 2014, s. 18).

V rámci OSPOD v Olomouci je nespornou výhodou, že má každý pracovník svou vlastní kancelář, která je vhodně vybavená a zařízená pro účely realizování pohovoru s dětmi různých věkových kategorií.

4.5 Vybrané speciální techniky pro práci s dětmi

Techniky zaměřené na děti pracují častěji se symbolickým vyjádřením, které odpovídá dětskému myšlení lépe než verbální. Některé techniky není možné blíže konkretizovat, neboť

s nimi lze pracovat různými způsoby tak, aby korespondovaly s potřebou klienta. Řada níže uvedených technik mají význam sociálně-diagnostických či sociálně-terapeutických nebo obojí. Volba konkrétní techniky vychází vždy z individuálních potřeb dítěte. Avšak může se stát, že dítě nebude chtít techniku realizovat, špatně ji bude zvládat, pak hravou formou a jiným způsobem techniku ukončíme (Zakouřilová, 2014, s. 81-83).

4.5.1 Kresebné techniky

Kresba je pro dítě oblíbeným výrazovým prostředkem i v období, kdy se učí číst a psát. Malování dítě přitahuje a nevyžaduje jinou schopnost, než držet tužku. Dítě kresbou vyjadřuje svůj pohled na svět, osoby kolem sebe a odráží jeho vědomé i nevědomé prožívání. Často umožňuje dítěti sdělit mnohem víc, než by vyjádřilo vlastními slovy. Promítá do kresby svá přání, své potřeby, radosti, ale i strachy. Kresbu posuzujeme s ohledem k věku dítěte, tématu, obsahu, velikosti, umístění, ale všímáme si i barev a proporcionálních zvláštností. Následně kresbu hodnotíme jako celek nebo posuzujeme její jednotlivé části. Hodnotit můžeme už od samotného zadání úkolu, přes sledování procesu až po konečné vyhodnocení kresby (Petrová, 1993, s. 103).

4.5.1.1 Začarovaná rodina

Kresba Začarovaná rodina představuje diagnostickou techniku a pomáhá nám lépe poznat dítě i jeho rodinu a nahlédnout do jeho reality. Charakter kresby bývá ovlivněn zážitky, zkušenostmi a představami autora obrázku. Kresebný projev dítěte je projekcí jeho vědomých i nevědomých tužeb, přání, cílů a představ (Novák, 2004, s. 5). Navíc kreslení je pro děti obvykle příjemnou činností, dokážou se u toho uvolnit a zapomenout, že je někdo pozoruje. Věkové rozmezí pro tuto techniku je předškolní a mladší školní věk (Zakouřilová, 2014, s. 83).

Hlavní pomůckou je čistý papír a pastelky. Dítě má za úkol každého člena rodiny začarovat do nějakého zvířete, které se k němu nejvíc hodí. Symbolika zvířat je dětem navíc velice blízká. Instrukcí ke kresbě může být několik od konkrétních „Nakresli vaši začarovanou rodinu“ po obecné „Nakresli začarovanou rodinu“, kdy pravděpodobně nakreslí jakoukoliv rodinu, často i zidealizovanou (Novák, 2004, s. 9). Zadání může být následující: „*Nakresli obrázek celé své rodiny, ale začarované do zvířat. Jako kdyby přišel kouzelník a každého z vás začaroval do nějakého zvířete. A ty si musíš vymyslet, jaké zvíře by se na koho asi tak nejlépe hodilo*“ (Matějek, Dytrych, 2002, s. 35).

Po vyhotovení kresby mluvíme s dítětem o jeho volbě zvířete, co charakterizuje a jakého člena rodiny představuje. Pro dítě může být symbolika určitého zvířete jinak významná než pro dospělého. Nejčastěji osobám přiřazuje zvíře podle jeho chování (např. pilná jako včela),

vnějším znakům (např. vysoká jako žirafa, silný jako medvěd) a vztahu k dítěti a ostatním (např. pes-hlídá nás). Také může dané zvíře volit podle své oblíbenosti, inspirovat se v pohádkách, knížkách (např. prase pro dospělého může být znakem, že je někdo stále špinavý, ale pro dítě to může být oblíbené zvíře z pohádky). Proto vždy, pro správnou interpretaci, musíme mít vysvětlení dítěte (Novák, 2004, s. 9-18). Interpretujeme jen ty kresby, které jsme měli možnost sledovat při jejich vzniku a děláme si poznámky o důležitých momentech (např. když dítě gumuje, pláče), včetně slovní interpretace dítěte (Petrová, 1993, s. 104).

Všímáme si v kresbě i jiných symbolů, které ji mohou doplnit nebo mají klíčové postavení (např. různé bariéry – plot, domeček, domácí mazlíčci). Pozornost věnujeme i velikosti zvířátek, jejich postavení či výrazu (Novák, 2004, s. 11).

4.5.1.2 Tři stromy

Techniku Tři stromy vytvořil R. Corboze, na základě pozorování dětí prvních tříd. Děti dostaly za úkol nakreslit jakékoliv stromy. Většina z dětí spontánně nakreslila tři stromy, které symbolizovaly rodinné příslušníky, nejčastěji matku a otce. Následné výzkumy prokázaly, že děti do kresby stromů promítají své vztahy k rodičům a širší rodině. Technika má diagnostický význam a lze ji využít jak u dětí, tak v dospělosti (Svoboda, 2003, s. 4).

Při realizaci techniky dáme dítěti k dispozici pastelky, papír na šířku a požádáme ho, aby nakreslilo jakékoliv tři stromy. Instrukce nesmí obsahovat žádné jiné podrobnosti. Následně dítě požádáme, aby každému rodiči i sobě přiřadilo jeden strom, který ho nejvíce představuje. Všímáme si celkového dojmu kresby, ale i jednotlivých prvků (jakou pozici má strom-dítě, ke komu je blíž, vzhled stromů atd.). Rovněž si ověřujeme, zda dítě nakreslilo stromy spontánně nebo získalo někde inspiraci (např. v pohádce, na zahradě). Vyhodnocování této techniky poslouží zejména k rozklíčování možných signálů, že něco nefunguje a je třeba to dalšími metodami sociální práce ověřit. Technika je vhodná v kombinaci se začarovanou rodinou (Zakouřilová, 2014, s. 111-112).

Příklady vyhodnocování:

- *„Mateřský strom je hodně holý, olámaný – matka zřejmě dobře nefunguje.*
- *Dětský strom je malý, okleštěný a polámaný a „rodiče“ jsou velcí nebo se dítě hodně liší od zbylých dvou stromů – v rodině není něco v pořádku, rodina asi nefunguje dobře.*
- *Koruna stromů je hodně chudá – v rodině je málo emocí (koruna symbolizuje to, co je vyjadřováno navenek)“ (Zakouřilová, 2014, s. 112).*

4.5.1.3 Dva domečky

Dva domečky jsou technikou diagnostickou. Využijeme ji v rodinách, kde se rodiče rozcházejí a je třeba zjistit přání a potřeby dítěte pro potřeby soudu či pro účely našeho zastupování dítěte u soudu. Prostřednictvím techniky zjišťujeme přání a potřeby u předškolních dětí (pět, šest let). U dětí, které by mohly pochopit význam techniky, ji nemůžeme realizovat (Zakouřilová, 2014, s. 88-89).

Pro realizaci bude potřeba pouze papír, tužka a guma. Dítěti na papír namalujeme dva totožné domečky, aniž by mezi nimi byl jakýkoliv rozdíl. Následně dáme dítěti vybrat, aby určilo, který domeček je maminky a který tatínka. Představivost dítěte ještě povzbudíme průběžným povídáním o prvcích každého domečku. Dále se ptáme, ve kterém z domečků by dítě chtělo bydlet. Svou volbou nám nevědomky dává najevo jeho preference vůči jednomu z rodičů. Jestliže to bude s ohledem k dítěti a situaci žádoucí, můžeme se doptávat, proč zvolilo konkrétní domeček. Další modifikací techniky může být, že do jednoho z domečků namalujeme panáčky, kteří budou symbolizovat rodinné příslušníky nebo využijeme figurky. Poté dítěti řekneme, že jedna osoba se musí kvůli opravám stěhovat. Dítě pak vybírá, která osoba by se stěhovala do druhého domečku. Pokračujeme tak dlouho, až dítě zůstane v prvním domečku samo nebo s osobou, která je mu nejvíc blízká. Po celou dobu se musíme doptávat, proč se stěhuje právě konkrétní osoba (Zakouřilová, 2014, s. 88-89).

4.5.2 Škálové techniky

Škálové techniky pomáhají dětem problém vidět realističtěji a uvědomit si, že nic není „černobílé“ a že problém leží vždy někde mezi dvěma extrémy. Škálování pomáhá dětem zlepšovat sebehodnocení a ohodnocovat samo sebe ve srovnání s druhými s ohledem na dřívější dobu, míru problému nebo ke svým přáním (Ronenová, 2000, s.86).

4.5.2.1 Hodnotící škála

Technika má široké využití. Lze ji kdykoliv a opakovaně použít u různých subjektů nebo pro různé otázky. Pomocí škály hodnotíme kvalitativní jev kvantitativně na stupnici od nuly (nejhorší) po desítku (nejlepší). Používají se dva druhy škály, a to vodorovná a svislá. Pro realizaci techniky si vystačíme pouze s papírem, tužkou a gumou (Králová, 2002, s. 27).

Vodorovná škála představuje časovou osou. Na levé straně máme nulu a na pravé desítku. Pomocí škály zjišťujeme aktuální situaci klienta, kterou označí znaménkem X, pomocí 0 situaci v budoucnosti. Klient hodnotí vždy situaci na základě položené otázky (např. jak se cítíte právě teď (X) a jak se budete cítit za...(O)) (Králová, 2002, s. 27).

Prostřednictvím svislé škály mapujeme oblast struktury osobnosti, vztahů, hodnocení apod. Nejnižší hodnocení je označeno dole nulou a nejvyšší nahoře desítkou. Klienta pomocí znaménka X požádáme, aby označil místo na škále, které odpovídá položené otázce (např. Jak se cítíte? Jak se vám líbí ve škole? Jakou máte hodnotu jako člověk?). Získané informace lze používat i v časovém odstupu, kdy srovnáváme, zda a jakým směrem se klient posunul a pokládáme mu tu stejnou otázku. Dále je možné se zaměřit na příčiny změny, případně možnosti sociální pomoci. Svislé škály pomáhají v rozhovoru s klientem objektivně rozumět jeho sdělení a předcházet nedorozumění mezi klientem a sociálním pracovníkem nebo klienty navzájem (rodič x dítě) (Králová, 2002, s. 27).

4.5.3 Techniky s pomůckami

Zástupné předměty umožňují velkou kreativitu při práci s dítětem, mají libovolné využití a podnítky hravost i fantazii dítěte. Navíc jsou vhodné tam, kde děti z různých důvodů odmítnout kreslit.

4.5.3.1 Hra s kameny

Hra s kameny má neomezené možnosti využití, lze je využít v jakékoliv životní situaci (rodinné, životní). Jsou technikou jak diagnostickou, tak i terapeutickou. Pomocí kamenů můžeme vystavět cokoli. Výhodou techniky je, že ji lze využívat v jakémkoli věku. Pomáhá sociálním pracovníkům pokládat dětem otázky mnohem šetrněji a hovořit o těžkých tématech. Prostřednictvím kamenů lze představovat potřeby, emoce, osoby, možnosti řešení, problémy. Simulujeme různé situace, např. kontakty dětí s rodiči, rozvodové situace, vztahy s vrstevníky apod. Pro realizaci techniky budeme potřebovat ošatku kamenů, ze které si klient bude vybírat. Výběr kamenů v ošatce by měl být pestrý barvami, velikostmi, tvary a mělo by jich být dostatek. Sociální pracovník dává dítěti instrukce a zasahuje do hry na základě odpovědí dítěte, řešenému problému a tomu, jaké informace potřebuje od dítěte získat nebo zda je cílem sociální terapie, aby dítě získalo náhled a porozumění. Vždy celou sestavu s dítětem zrekapitulujeme a vedeme nad ní rozhovor. Do sestavy lze zasahovat a dát nějaké kameny pryč, přidávat, přesouvat a následně sledovat reakci dítěte. V průběhu techniky pokládáme otázky orientované na minulost, přítomnost i budoucnost. Technika by měla být vždy ukončena pozitivní sestavou, aby dítě neodcházelo ve stresu, ale bylo odreagované a uvolněné. Cílem hry s kameny je odhalit přání a potřeby dítěte, získat aktuální informace, hledat zdroje dítěte (Zakouřilová, 2014, s. 95-102).

Rodinná sestava z kamenů může být následující:

Dítě požádáme, aby prostřednictvím kamenů a kamínků znázornilo svou rodinu a jak aktuálně všichni bydlí. Každý kámen znázorňuje jednoho člena rodiny. Všímáme si, jaké zaujímá místo a postavení. Pozornost věnujeme i velikosti kamene, barvě, tvaru, jejich vzdálenosti od sebe, verbálním i neverbálním projevům dítěte atp. Rozestavení kamenů nám napovídá, jak je to se vztahy v rodině (Zakouřilová, 2014, s. 96).

4.5.3.2 Knoflíky

Knoflíky lze využívat jak diagnosticky, tak terapeuticky. Mají řadu modifikací. Jednou z nich je hledání schopností a rezerv u dětí. Dítěti zadáme instrukci, aby vytvořilo řadu knoflíků, ve které každý knoflík představuje, v čem vyniká, co umí a zvládá (musí jít o konkrétní vlastnosti, schopnosti dítěte). Znovu dítě zopakuje, co knoflíky znamenají a ke každému z nich se pokusí najít konkrétní životní situace, které danou schopnost potvrzují (např. ocenění rodičů). Jestliže si nevzpomene, dá se knoflík pryč. Dále dítě vytvoří řadu knoflíků, v čem se necítí jisté a postupuje stejným způsobem. Následně se bude snažit vybírat pozitivní knoflíky (popř. kombinace několik z nich) a přiřazovat je k negativním tak, aby se snížila hodnota negativních knoflíků. Dítě si tak může uvědomit v čem je šikovné, kde má rezervy a jak to může změnit, kdo mu v tom může pomoci, získá náhled a sebedůvěru (Svoboda, 2004).

Pro optimální využití techniky je, když dítě komunikuje a nahlas samo sděluje, co který knoflík znamená. Jestliže se dítě zdráhá, může to udělat sociální pracovník s doprovodnou otázkou „*V čem jsi dobrý?*“ (Svoboda, 2004).

Cílem techniky je konkretizovat v čem se dítě cítí být dobré, v čem selhává a pomoci mu najít jeho vnitřní zdroje. Technika také dítě motivuje ke změně, získání náhledu a sebedůvěře. V neposlední řadě může dítě naučit akceptovat své slabé stránky (Svoboda, 2004).

Dalším využitím může být hledání negativních a pozitivních stránek u jednotlivých členů rodiny, jak ukazuje první kazuistika.

4.5.3.3 Domeček

Domeček je specifickou technikou, která má variabilní využití od mladšího školního věku až do dospělosti. Domeček je vyrobený z papíru, je pestře barevný a skládá se z několika rozložitelných částí. Na přední straně má dvě části – jedna polovina domečku je pěkná a v okně je spokojená rodina, druhý symbolizuje zanedbanost a nespokojenou rodinu. Na pěkné (levé) straně domečku se po jeho otevření nebo na zadní straně nachází jednotliví členové rodiny s úsměvem a kolem nich jsou barevné kuličky. Kuličky představují to, co děti od svých rodičů přijímají, ale i dávají (lásku, pozornost, zájem). Naopak na druhé (pravé) straně domečku, jsou

nespokojení členové rodiny a kolem nich kuličky zbarvené do černé, bílé, černo-bíle. Vnitřní strany domečku zobrazují průběh výchovy s kvalitními (na levé straně) nebo nekvalitními (na pravé straně) rodičovskými předpoklady. Podobně tomu tak je i na zadní straně, kde je vyjádřen průběh výchovy v rodině pomocí pozitivních i negativních kuliček. Uvnitř domečku i na jeho zadní straně jsou větší kuličky s konkrétním textem. Levá strana má opět pozitivní obsah (např. „Pohlazení“, „Bezpečí“, „Mám tě rád“, „Půjdeme si hrát“, „Důvěra“, „Povím ti pohádku“), a na pravé straně s negativním obsahem (např. „Nehci tě“, „Křik“, „Jsi blbec“, „Bití“). Při práci s dítětem začínáme vždy pozitivními emocemi, postupně přecházíme k negativním a končíme pozitivními. Příklady možných otázek: „Jak často dostáváš tuhle kuličku?“, „Jak se cítíš, když dostáváš tento typ kuliček?“, „Jakou kuličku by sis přál/a nikdy nedostat?“, „Kdy jsi naposledy dostal/a tuhle kuličku?“, „Od koho dostáváš tyto kuličky?“, „Najdeš tady kuličky, které doma dostáváš?“ (Zakouřilová, 2014, 155-162).

Techniku můžeme také využít s dítětem formou hry s prázdnými a barevnými kuličkami, kdy barevné značí např. pozitivní vlastnosti, prázdné kuličky pak problém. Jestliže se podaří dítěti problém zvládnout, vybarví kuličku barevně z celé části nebo jen do poloviny při částečném zvládnutí apod. (Zakouřilová, 2014, 155-162).

Cílem této techniky je posilování pozitivních emocí ve vyjadřování, uvědomování si negativních emocí, zjišťování rodičovských kompetencí, jaké jsou emoce a vztahy v rodině, jak se rodiče chovají vůči dítěti, jak je dítě trestáno či odměňováno, jak se dítě cítí v rodině, jakou hodnotu má/mělo pro rodiče (Zakouřilová, 2014, 155-162).

4.5.3.4 Plyšák/loutka/maňásek

Plyšák, loutka či maňásek nám umožňuje kreativní využití dle aktuálních individuálních potřeb dítěte. Využití je lze u dětí předškolního věku a mladšího školního věku, přibližně do 12 let. Dítěti dáme možnost vybrat si z několika plyšáků, který mu bude nejvíc sympatický. Zvolit si jich může i více, ti budou zastupovat role jiných členů rodiny či důležitých osob v jeho životě a dítě pomocí nich může přehrávat různé situace. Plyšáka lze použít i pro externalizační rozhovor v případech, kdy dítě prožívá nějaké nepříjemné až traumatizující události. Při externalizaci pamatujeme na to, aby dítě hovořilo ve 3. osobě (př. medvídek plakal), je to pro dítě bezpečnější. (Uhlířová, 2013, s. 21). Externalizace pomáhá dítěti přesunout problém vně tak, aby byl uchopitelnější, smysl spočívá především ve zkonkretizování problému (stane se přehlednějším, méně ohrožujícím, oddělí ho od osobnosti dítěte). Pro dítě se stane plyšák bezpečným prostorem pro vyjádření problémů (než při verbálním sdělení) i negativních emocí vůči ostatním (Fořtová, 2016).

Cílem je navázání spolupráce s dítětem, zjišťování důležitých informací od dítěte, práce s minulostí, mapování situace doma, ve škole apod. (Uhlířová, 2013, s. 21). Dítě získá kontrolu nad problémy a událostmi (bezmoc, pasivita v minulosti x přehrání s pozitivnějším průběhem), zvýší svou schopnost prožívat a vyjadřovat emoce a rozvíjet sociální dovednosti (s aktivním zapojením sociálního pracovníka). Prostřednictvím plyšáka můžeme s dítětem rozvíjet i schopnost řešení problémů a rozhodování, zkoumat jejich různá řešení s možností přesahu do reálného života (Fořtová, 2016).

4.5.4 FOCUS BOX

Focus Box představuje komplexní sadu kreativních podpůrných nástrojů pro rozhovory s dětmi ve věku od 6 do 13 let. Nástroje v boxu pomáhají zjišťovat názor a přání dítěte, mapovat jeho životní situace, navázat s dítětem důvěrný kontakt, rozpouštět jejich strachy, a hlavně zjišťovat důležité informace z jejich života. Druhou možností využití některých nástrojů je simulace a vysvětlování změn prostřednictvím zástupných předmětů, které dítě čekají (např. rozpad rodiny) nebo se staly. Focus Box obsahuje Deskovou hru Vesmírná výprava, Barevný dotazník ŠVES, Zvědavé úkoly, Kouzelné hůlky, Sadu zástupných předmětů – figurek lidí, věcí, exteriérů a interiéru, Kartičky návštěv – vizitky, Kartičky emocí a vztahů, Tři maňásky (Lošťáková, Průchová, Kudlvasrová, Focus Box).

Desková hra Vesmírná výprava je určena především pro jedno dítě a pracovníka, a to s ohledem na intimní otázky, které jsou ve hře pokládány. V případě sourozenců má hra svá rizika a důvěrné informace mohou být zneužity. Jde o důvěrnou hru, která umožňuje nastolit rovnocenný vztah mezi dítětem a pracovníkem, protože i pracovník odpovídá na otázky. Ukotvením otázek do hry, se dítě lépe uvolní a prvek soutěživosti v něm vzbuzuje motivaci ke spolupráci. Hra mapuje vztahy dítěte s jeho okolím, sebepojetí, emoce a zjišťujeme jeho názor a přání (Lošťáková a kol., Focus Box).

Barevný dotazník ŠVES mapuje sebehodnocení dítěte ve vztahu ke Škole, prožívání důležitých Vztahů dítěte v jeho životě, Emocionalitu a jaký vztah má k sobě, vlastnímu Sebepojetí. Dotazník nám umožňuje poměrně rychle se zorientovat v aktuálním vnitřním i vnějším světě dítěte a zachytit jeho důležité oblasti. Základní informace od dítěte totiž získáme pomocí uzavřených tvrzení. Pro využití této techniky pracujeme s dotazníkem v papírové podobě nebo barevnými kartami, které dítě vkládá do plastových krabiček označených ANO (oblast, ve které se mu daří a je spokojené), NEVÍM (neutrální oblast, kdy se dítě nemůže rozhodnout), NE (dítě v této oblasti není spokojené nebo se mu nedaří). Dále pak můžeme s odpověďmi dítěte pracovat a doptávat se, kartičky libovolně přesouvat, vytvořit pořadí, co je

pro dítě nejnáročnější z krabičky NE atp. Volíme vždy přiměřený počet karet/otázek, aby to dítě bavilo a nebylo zahlcené. Vybereme vždy oblast (odpovědi na kartách), o které si s dítětem chceme povídat. V případě, že chceme hovořit o všech oblastech, doporučuje se s dítětem hovořit prvně o škole, vztazích, emocích a na závěr o sebepojetí. Otázky na emoce a vztahy jsou pro dítě citlivé a náročnější, je proto lepší o nich hovořit tehdy, až se dítě adaptuje na tento způsob práce (Lošťáková a kol., Focus Box).

Obsahem Focus Boxu je také sešit, který obsahuje širokou škálu kreativních úkolů pro poznávání dítěte. Sociální pracovník individuálně vybírá pracovní listy s tematikou, která je pro dítě aktuální a pomůže mu při práci s dítětem. Dítě dle svých schopností může vyplňovat úkol samo nebo společně s pracovníkem. Následně se nad vyhotovenými úkoly vede s dítětem dialog a podrobněji se doptáváme. Vhodně musíme volit množství a skladbu úkolů, aby dítě nebylo zahlcené. Technika není vhodná pro děti rozrušené nebo v akutní krizi (Lošťáková a kol., Focus Box).

Další zajímavou technikou jsou Kartičky návštěv – vizitky. Technika je vhodná při dlouhodobé práci s dítětem a slouží jako průvodce mezi jednotlivými setkáními dítěte s pracovníkem. Technika pomáhá dítěti navodit pocit spolupráce a soudržnosti s pracovníkem. Současně dítěti slouží k zapamatování si dohodnutých úkolů a dalších důležitých informací, které z rozhovoru vyplynuly. Kartička obsahuje i kontaktní údaje na pracovníka, se kterým se dítě může kdykoliv spojit (jestliže to spolupráce umožňuje). Do kartičky je možné zapisovat také krátké ocenění dítěte. Ocenění vymýšlí sám pracovník nebo společně s dítětem, případně dítě samotné. Jestliže ocenění vymýšlí samo dítě, pomáhá mu to všimnout si svých kladných stránek a tyto posilovat a uvědomovat si malé změny. Technika je vhodná pro všechny dětské klienty, kteří umí číst (Lošťáková a kol., Focus Box).

Výše jsem stručně zmínila pouze některé ze zajímavých technik Focus Boxu, který je součástí i našeho oddělení a jehož techniky úspěšně využíváme při pohovorech s dětmi.

4.5.5 Komunikační techniky

Jak jsem již zmínila, hlavním nástrojem zjišťování názoru dítěte je rozhovor. Avšak, aby byl rozhovor kvalitní a vypovídající, je vhodné jej doplnit o níže zmíněné techniky, které nám nejen usnadní vedení rozhovoru, ale jsou přínosné pro obě strany. Pomáhají nám zejména ověřovat, zda jsme správně porozuměli tomu, co nám dítě říká, verbálně i neverbálně vyjadřovat zájem o dítě, nehodnotit, respektovat názory a pocity dítěte.

4.5.5.1 Parafrázování

Prostřednictvím parafráze shrnujeme vlastními slovy, bez jakéhokoliv hodnocení, co nám dítě sdělilo a současně si ověřujeme, zda jsme porozuměli správně (př. „Jestli jsem ti dobře rozuměla, tak jsi chtěl říct že...Je to tak?“). Cílem je dát najevo, že mluvčímu nasloucháme a rozumíme tomu, co říká. Rekapitulujeme v okamžiku, kdy máme mnoho informací a je potřeba je utřídit nebo pojmenovat ty nejdůležitější. Parafrázujeme průběžně po celou dobu rozhovoru (Uhlířová, 2013, s. 8). Parafráze nám také pomůže zpomalit tempo rozhovoru, umožnit dítěti, aby se slyšelo a utřídilo si „chaos“ v hlavě. Parafrází můžeme řeč zasadit i do nového rámce – z negativního do pozitivního, z obecného do konkrétního.

Parafráze je obdobná jako sumarizování, ale nepřerušuje tolik tok myšlenek dítěte, protože je kratší. Nezapomínáme parafrázovat vždy slovy dítěte tak, aby tomu rozumělo a nepoužíváme odborné termíny (Matoušek, 2008, s. 107).

4.5.5.2 Oceňování

Oceňováním projevujeme dítěti uznání, úsilí, ochotu s námi mluvit. Cílem je ocenění angažovanosti dítěte v procesu. Snažíme se oceňovat i to, že dítě sdělilo své přání, názory, že s námi hovořilo. Oceňování je velice účinnou motivační technikou a dochází tím k posilování žádoucích projevů chování u dítěte. Ocenění by však mělo být vždy věrohodné a v průběhu pohovoru vyvážené (Holá, 2003, s. 124).

4.5.5.3 „Já výrok“

„Já výrok“ nám umožňuje respektujícím způsobem vyjadřovat naše pocity a záměry vůči dítěti. Dáváme tím dítěti najevo naši zainteresovanost a zájem (např. „Nerozumím tomu, pomůžeš mi to pochopit...; Záleží mi na tobě a chci, aby to dobře dopadlo...“). Tím, že sociální pracovník skrze „Já výrok“ vyjádří své emoce (pozitivní či negativní), porozumění, stává se tak pro dítě více autentickým a přirozeným (Uhlířová, 2013, s. 21). Způsob takové komunikace neohrožuje dítě a necítí se být souzeno. V opačném případě, při použití tzv. Ty sdělení, by mohlo jít do opozice. Dítě bude s námi ochotněji spolupracovat. „Já výrok“ nám udržuje stále otevřený prostor pro komunikaci (Karel, Karlová, s. 20).

4.5.5.4 BATNA

Technika BATNA je zkratka, které znamená Best Alternative To Negotiate Agreement. Jde o záložní alternativu v případě, že výstup ze společného sezení selže. Cílem vyjednávání je sjednat dohodu lepší než BATNA. Znalost vlastní BATNY každého chrání před sjednáním nevýhodné dohody. Cílem techniky je připomenout, co se stane, pokud nedojde k dohodě/k

řešení, jaký to bude mít na dítě dopad včetně jeho okolí. Vede k uvědomění si nejlepšího řešení. Známe-li BATNU druhé strany, můžeme předkládat možnosti řešení a dávat takové podmínky a požadavky, které budou pro ni přijatelné. Pokládáme otázky typu: Co se stane, když teď odejdeš?; Jak budeš situaci řešit, když opustíš jednání? apod. (AMCR, 2016).

4.5.5.5 Brainstorming

Brainstorming je kreativní technikou hledání nových způsobů řešení problémů. Dokáže stimulovat ke spolupráci. Umožní dítěti nahlédnout na problém z jiného úhlu pohledu a hledat další možnosti řešení (Holá, 2003, s. 127-128). Jde o krátké sdělování idejí, které dítě aktuálně napadnou k dané problematice, průběžně se zaznamenávají a následně se nad nimi vede rozprava. Zapisujeme slova přesně tak, jak dítě sdělilo (AMCR, 2016).

Předzívá se mu burza nápadů, kde se nechávají volně plynout myšlenky bez jakýchkoliv předsudků a kritického myšlení. Rychlé sdělování prvních nápadů vede k tvořivému myšlení, které by za běžných podmínek bylo omezené. Na počátku procesu se definuje cíl. Následně stanoví doba na vyslovení nápadů (např. 2-4 minuty). V této fázi dítě povzbuzujeme v dalších nápadech, přestože by měly být výstřední. Nápady nehodnotíme, nekritizujeme, ani nežadáme jejich vysvětlení (Karel, Karlová, s. 34). Výstupem může být dohoda s dítětem, která by měla být přehledná, jasně formulovaná a měla by obsahovat i tzv. pojistky proti neplnění (AMCR, 2016).

4.5.5.6 Ledolamka

Ledolamka je účinnou strategickou technikou v komunikaci, která pomáhá prolomit bariéry v rozhovoru. Vracíme se do minulosti a hledáme souvislosti, události, ve kterých vše fungovalo, bylo přijatelné (např. Jaké to bylo, když...). Technika má vést k přemyšlení, zklidnění a uvědomění si, co daným jednáním ztrácí. Dojde k pozitivnější komunikaci a orientaci na spolupráci (AMCR, 2016).

Výše zmíněné speciální techniky nejsou samospásné, avšak mám za to, že mnohem více korespondují s individuálními potřebami dětí a jsou jejich přirozeným komunikačním kanálem, než samotný rozhovor. Slova mnohdy zradí, mohou události zkreslit a nedokážou vystihnout niterné pocity, zvláště u dětí. Praktické využití některých uvedených technik si ukážeme v následující kapitole.

5 Vybrané případy a jejich reflexe

Následující kapitola je tvořena několika realizovanými pohovory sociálního pracovníka OSPOD v Olomouci s dětským klientem. V rámci každého pohovoru byly použity některé výše zmíněné speciální techniky. Případy byly zvoleny tak, aby v nich byla zastoupena alespoň jedna z popisovaných technik. Především jsem volila případy, kde byla s rodinou dlouhodobější spolupráce. Ve třech případech se jedná o mnou vedené pohovory s dětmi. Čtvrtý případ byl poskytnut kolegyní. Její rozhovor s dětmi jsem vybrala pro jeho podrobnost a zastoupení několika technik současně. Rodinnou anamnézu jsem získala rozhovorem s kolegyní a konkrétní pohovor s dětmi pak ze spisové dokumentace. Všechny pohovory jsou součástí spisové dokumentace. Informace uvedené u jednotlivých případů jsou získané v rámci pohovoru s dítětem či jeho zákonnými zástupci při rozhovoru se sociálním pracovníkem.

Cílem prezentace a komentáře kazuistik je reflektovat přínos technik v praxi sociálních pracovníků OSPOD při pohovoru s dětským klientem. Zmíněné případy mají sloužit také jako ukázka, jakým způsobem lze s technikami pracovat. Modifikací jejich využití je mnoho a níže představené komentované kazuistiky obsahují popis postupu, který vycházel z aktuální situace klienta. Pro účely této části byly všechny případy anonymizovány tak, aby nedošlo ke ztotožnění klientů, což nebrání naplnění účelu. K anonymizaci přispívá také skutečnost, že OSPOD Olomouc disponuje velkým počtem zaměstnanců a případů. Jelikož klienti neposkytovali souhlas s využitím těchto rozhovorů, byly zvoleny právě komentované kazuistiky, aby klienti nebyli identifikovatelní.

5.1 Případ Alex (11 let) - techniky Hra s kameny a Knoflíky

Před samotným pohovorem s Alex (11 let) uvedli rodiče, v rámci rozhovoru se sociálním pracovníkem, následující informace. Rodiče Alex se rozešli před rokem. Alex bydlí s matkou a k otci chodila dle svého přání a domluvy s otcem. -Kontakty dosud fungovaly bezproblémově, rodiče byli schopni se domlouvat a komunikovat spolu. Alex má u matky plnohodnotné zázemí, stejně tak u otce. Navíc má Alex u matky polorodou sestru Báru. Aktuálně Alex odmítá k otci chodit. Otec je přesvědčený, že matka Alex ovlivňuje, a proto si podal návrh k soudu na střídavou péči. Matka s návrhem otce nesouhlasí; uvedla, že otec si našel novou partnerku, kterou je její sestra a se kterou čeká novou rodinu, a proto Alex nechce k otci jít.

Pohovor s Alex byl realizován bez přítomnosti dalších osob. Kromě rozhovoru byla užita také technika Hra s kameny a Knoflíky. Alex byla od počátku v tenzi, přesto spolupracující, ochotně odpovídala na položené otázky, při užití technik se uvolnila. Před

samotným pohovorem byla Alex požádána, aby nakreslila své největší přání. Alex to odmítla s tím, že nerada maluje, a tak své přání napsala – „Nestěhovat se z X“. Dle slov Alex je tam zvyklá, má tam spoustu kamarádů a líbí se jí tam.

Alex dostala před sebe ošatku s kameny a dle instrukcí a se slovním komentářem sestavila celou svou rodinu včetně domácích mazlíčků. Maminku, sestru a svého pejska dala na jednu hromádku blízko sebe a kámen tatínka položila mnohem dál od ostatních, protože bydlí jinde. Se sestrou dobře vychází, často spolu hrají různé hry. K dotazu na kámen tatínka, který s nimi nebydlí, zda je tam kamínek sám, vybrala Alex malinký kamínek, který zobrazoval tetu Alex. Dle Alex čeká s tátou dítě a občas v domě bydlí – Alex přidala další malinký kamínek, který zobrazoval nenarozené miminko. Dle instrukce Alex odmítla přemístit sebe k tatínkovi, protože se na něj zlobí. Nedokáže si představit, že by tam trávila více času s tetou. V minulosti si s tetou rozuměla, aktuálně se domnívá, že už s ní nikdy nenaváže bližší vztah a vnímá ji jako člověka, který rozbil jejich rodinu. Mrzí ji taky, že si už nemůže k tátovi brát svého psa. Neví proč, s tátou o tom nemluvila, myslí si, že je to kvůli tetě, která nemá ráda zvířata.

Alex měla za úkol sestavit kamínky tak, jak by si to sama přála. Všechny členy rodiny dala společně na jednu hromádku v těsné blízkosti. Má oči zalité slzami a sděluje, že jejím velkým přáním je, aby oba rodiče byli zase spolu.

Ze strany sociální pracovnice dostala Alex ukázkou, zda by mohla být s tatínkem na místě, kde by se cítila bezpečně a dobře. Alex přemístila sebe a tatínka na chalupu, kam jezdili každý víkend celá rodina. Ráda tam s ním pojede, tatínek tam na ni bude mít i víc času, protože doma stále pracuje. Alex si s sebou vezme i svého psa. K dotazu na to „Jak se pak bude cítit tento kamínek?“ (kamínek maminky) sděluje, že mu to asi bude líto, ale nebude sám, protože tam bude ještě druhý kamínek (sestra Bára). Alex bylo názorně na kamíncích ukázáno, zda by přeci jenom mohla někdy u tatínka spát a trávit s ním tak víc času i mimo víkendy na chalupě. Alex kývla na vyjádření souhlasu, ale dodala, že by to bylo asi mamince líto. Aktuálně si to však představit nedokáže, možná časem.

Dále měla Alex za úkol u obou rodičů vyznačit pomocí knoflíků, co je u nich pro ni dobré a co není. U otce jako pozitivní vnímá možnost dívat se dlouho na televizi, jezdit na výlety, sportovat, dlouhé ponocování. Naopak negativní na tatínkovi je, že je přísný, musí dělat všechno, co řekne i když nechce, nemůže se sama rozhodovat. Dále Alex vadí, že se nemůže na otce spolehnout, když sdělí, že se za chvíli vrátí, přitom je se svou přítelkyní venku na kávě i několik hodin. U maminky jako pozitivní vnímá, že spolu sportují, posilují, může se sama rozhodovat, nemusí nic, když nechce, hodně věcí jí dovolí. Mezi negativa maminky zařadila přísnost.

V závěru pohovoru byla Alex požádána, aby sestavila kameny tak, jak tráví čas nejraději s každým z rodičů. Alex má nejraději plavání, bude chodit i do plavecké třídy, a tak chodí plavat občas s maminkou nebo tatínkem. Tatínek ji bere nejvíc na výlety a různé akce. U něj doma hrají hodně stolní hry nebo se dívají na filmy. S maminkou hodně sportují – chodí běhat, jezdí na kole, posilují. Aktuálně pojedou s maminkou a sestrou na dovolenou do Španělska, kam se moc těší.

Alex souhlasila, že rodiče mohou být se všemi náležitostmi pohovoru seznámeni. Na základě sdělených informací se otec rozhodl respektovat přání Alex a vzít svůj návrh zpět s tím, že dá Alex prostor a budou na svém vztahu pracovat.

5.2 Případ Matěje (8 let) – technika Začarovaná rodina

Rodiče Matěje se rozešli v jeho třech letech. Matěj byl na základě rozhodnutí soudu svěřen do péče matky a otcí byl omezen styk se synem z důvodu jeho nevhodného chování vůči synovi vlivem psychiatrické diagnózy. Otec opakovaně žádal syna do své výlučné péče. Na žádost soudu byl s Matějem realizován opakovaný pohovor, kromě komunikačních technik, byla využita i technika Domeček a Začarovaná rodina. Celkově byl Matěj spíše uzavřený a málo komunikativní. V předchozích pohovorech nechtěl komunikovat se sociálním pracovníkem. Jeho odpovědi byly pouze jednoslovné. Neměl zájem o techniku s kameny ani Focus box. Při dotazu na otce měl oči zalité slzami. Ze zprávy školy a vyjádření matky měl Matěj rád kreslení a vyjadřoval skrze ně své aktuální pocity. Na základě této informace byla při dalším pohovoru s Matějem využita primárně technika Začarované rodiny. Pomocí této techniky jsme se snažili zjistit aktuální vztahy v rodině. Matěj byl při druhém setkání ochoten se zapojit do rozhovoru, přestože neskrýval svůj negativní postoj vůči otci, kterému zazlíval, že musí opět navštívit OSPOD. Tuto informaci Matěj uvedl nejen matce, ale také sociální pracovníci v úvodu setkání. V průběhu rozhovoru se Matěj postupně uvolnil a dokázal o otci hovořit.

Matěj dle instrukcí nakreslil první maminku jako kočku, protože má kočky ráda, sebe jako malého kocoura v blízkosti maminky, tátu nakreslil jako vlka s vyceněnými zuby na druhé straně papíru, protože je táta zlý na všechny lidi kolem sebe. Mezi vlka a kočku namaloval medvěda, který byl otočený směrem k vlkovi. Podle Matěje je to dědeček, který bydlí s nimi v domě a tátu nemá rád, chrání maminku i Matěje. Děda se s tátou vždycky pohádá, když táta přijede k nim před dům. Matěj pastelkami hezky vybarvil sebe, maminku a dědečka. Nakreslil jim hezký dům, ve kterém společně bydlí. Tátu namaloval pouze černou pastelkou a před něj nakreslil čáru, která značila plot, aby se k nim nedostal.

Na další pokládané otázky Matěj odpovídal následovně:

Je mezi zvířátka něco, co bys chtěl změnit? – „Chtěl bych, aby se nehádali.“

Mohlo by se nějaké zvířátko chovat jinak? – „Vlk by nám mohl dát pokoj.“

Jak se cítí kocourek, když se ostatní zvířátka hádají? – „Zlobí se na vlka a je smutný. Má z vlka strach a nechce ho vidět. Maminka má o něj taky strach.“

Co myslíš, že vlka rozzlobí? – „Že nemůže vidět kocourka a nemá rád maminku a dědu.“

Mohl by se vlk s kocourkem někde potkat? – „Ne.“ – A s jiným zvířátkem? – „Ne.“ – Co by se stalo, kdyby se potkal vlk s medvědem nebo kočkou? – „Maminka by plakala a děda by byl naštvaný.“

Stalo se už někdy, že se vlk potkal s kocourkem sám? – „Jo, před školou. Táta mě přemlouval, abych šel k němu, ale já nechci. Nic víc neříkal. Jinak v kontaktu nejsme, ani nechci, nestojím o to, nechybí mi.“

Co kocourka nejvíc potěší? – „Když nemusím furt něco řešit ohledně táty.“

Sportuje kocourek rád? – „Jo, rád hraju basketbal a budu hrát i závodně. Doma máme koně a občas se jedu s mamkou projet. To mám taky rád, baví mě to.“ Je ještě něco, co by kocourek chtěl říct, co je pro něj důležité? – „Nevím. Asi ne.“

Na závěr byl Matěj dotázán, jaká jsou jeho tři největší přání – „Mít klid od táty“. Jiná Matěj [ani](#) přes motivaci sociální pracovnice neuvedl.

5.3 Případ Matouše (10 let) a Šimona (5 let) –techniky Teploměr, Focus box (obrázky a kartičky, zaměřené na vztahy, emoce a souvislosti s rodinnou situací, kouzelná hůlka, plyšová maňásci) a Kameny

Rodiče dětí ukončili společné soužití před rokem. Kontakty dětí s otcem fungovaly dle domluvy mezi rodiči, kdy děti byly svěřeny do péče matky a kontakty byly na domluvě mezi rodiči. Aktuálně otec žádá děti do střídavé péče, s čímž matka nesouhlasí. Komunikace mezi rodiči není dobrá. Rodiče mají těžkosti domlouvat se na základních záležitostech ohledně dětí a ani jejich předávání od jednoho rodiče k druhému není ideální.

Oba chlapci byli v průběhu celého rozhovoru velmi uzavření, chyběla dětská bezprostřednost a spontánnost. Šimon se plně uvolnil jen při závěrečném hraní s maňáskovými plyšáky, Matouš byl uvolněnější v neutrálních tématech. Každý měl s sebou u pohovoru svého plyšáka, aby se cítili bezpečněji.

První pohovor byl uskutečněn se Šimonem. Hned na úvod byl Šimon dotázán, jak si přeje být osloven. Odpověděl, že nejraději má, když se mu říká Šímo. Proto, s jeho svolením, byl nadále osloven Šímo, což se mu líbilo.

Šíma byl dotázán, jak se nyní cítí, a zda by to ukázal na škále, kdy ruka nad hlavou značí úplně super fajn a ruka u země znamená, že to není vůbec fajn. Šíma ukázal rukou vysoko nad hlavou, že je mu úplně fajn. S plyšákem pejskem, přitisknutým k tělu, začal Šíma odpovídat (a po celou dobu pohovoru ho neodložil). Šíma potvrdil, že chodí do školky a půjde od září do školy. Na školu už se hodně těší. Ve školce ho nejvíc baví vyrábění; jednou vyrobili ve školce auto z kaštanů a mohl si ho vzít domů. Malování ho taky baví. Protože má Šíma rád malování, byl dotázán, zda by mu sociální pracovnice mohla ukázat nějaké obrázky, s čímž souhlasil.

Šímovi byly ukázány různé obrázky interiérů domů, dětského pokoje, kanceláře, soudní místnosti; byly mu vysvětleny a popsány mechanismy soudní místnosti, kdo kde má své místo. (Šíma uvedla, že soudní prostředí zná ze seriálu, na který se dívá babička.) Šíma na dotaz uvedl, že mají s bráškou každý svůj vlastní pokoj, což je super. Šíma byl dotázán, aby řekl, kde vlastně bydlí, v jakém domě. Byly mu ukázány další kartičky s obrázky domů (různé budovy – rodinné domy, obytné domy apod.). Šíma ukázal, že doma bydlí v rodinném domě, který na obrázku vypadá podobně, akorát nemají tak velkou zahradu. Na dotaz, zda se obrázek domu podobá víc domu maminky, nebo tatínka odpověděl, že se dům podobá bydlení maminky. Šíma byl dotázán, zda by našel obrázek, který se podobá bydlení tatínka, na což našel obrázek bytového domu. V tuto chvíli sociální pracovnice obrázky obou domů, maminky i tatínka, položila na opačné okraje stolu a zeptala se, kde by teď mohli být Šíma s Matoušem, zda by se dalo něco vybrat. Šíma, za pomoci plyšáka, ukázal na dům maminky. Na otázku, co je na tomto domě lepší, uvedl, že se mu líbí a je blízko školce. Taky může v domě maminky chodit za kamarády, což u tatínka nejde, protože tam nikoho nezná.

Poté dostal Šíma dotaz, jak by to viděl, kdyby tatínek bydlel v jím vybraném domě (na místo maminky) a maminka by bydlela v bytovém domě, tam, kde je nyní tatínek. Zda by se něco změnilo, nebo by to pořád bylo v domě lepší. Šíma řekl, že v domě je to lepší, ale že v bytě by to taky bylo dobrý. Prý by se změnou domů moc věcí nezměnilo a v hypotetickém bytě s maminkou by to bylo taky dobrý. Z techniky vyplývá, že Šíma preferuje jednoznačně pobyt u matky. Toto odpovídá poznatku, k jakému dospěli Singly a Decup-Pannier (2000) u výzkumu (v daném případě mezi adolescenty žijícími v režimu střídavé péče), že preference místa bydliště tkví patrně v povaze vztahu s rodičem, nikoli primárně v povaze místa.

V průběhu pohovoru bylo odsakováno z komplikovanějších témat k odlehčujícím; co Šímu baví a jak si rád hraje. Šíma si na hřišti hraje rád s bráškou a hraje si úplně nejraději na kolotoči a skluzavce. Na hřiště s ním občas chodí i tatínek, když má Matouš basketbal. S mámou chodívají víc na procházky nebo na výlety. S tátou taky chodí na procházky i občas

na výlety. Na dotaz, co třeba dělá Šíma jen s mámou a jen s tátou říká, že jen s mámou může chodit plavat. Po velmi dlouhém přemýšlení nepřišel Šíma na nic, co by dělal jen s tátou.

Sociální pracovnice se zeptala Šímy, jak to má večer, když ho někdo večer ukládá v pokojíčku do postele spinkat. Jestli mu někdo třeba čte pohádku. Šíma uvádí, že táta mu čte víc (častěji), máma pak o něco méně, a že bráška si už čte sám. Oblíbená pohádka je potom Tlapková patrola.

Šíma byl dotázán, jak to je, když někdy onemocní, zda se něco zásadně mění, kdo se o něj obvykle stará. Šíma uvedl, že se o něj stará bráška a máma.

Nyní jsme se Šímou přešli k jiné technice, a to ke kartičkám zobrazující různé vztahy mezi dvěma lidmi a také znázorňující určité emoce. Cílem bylo zjistit náladu Šímy v průběhu rozhovoru, zjistit jeho vztahy s blízkými osobami a získat informace, jak vnímá vztahy mezi rodiči. První měl Šíma vybrat kartičku, která by reprezentovala jeho aktuální pocity. Šíma vybral kartičku KAMARÁDI, za což byl pochválen a bylo konstatováno, že jsme rádi, že se cítí dobře. Bylo však patrné, že je už Šíma unavený; pravidelně zíval.

Následně byl Šíma vyzván, aby vybral kartičku, která ukazuje, jak se cítí ve škole. Šíma vybral kartičku PĚKNÝ VZTAH. Následující kartičku měl vybrat Šíma po dotazu, jak si myslí, že to bude vypadat ve škole. Šíma vybral opět kartičku PĚKNÝ VZTAH. Dále byl vyzván k výběru kartičky pro kamarádku. Šíma vybral kartičku KAMARÁDI. Naposledy byl Šíma dotázán, jaká kartička se nejmíc hodí na mamku s tatškou, na oba dohromady. Šíma vybral kartičku LÁSKA s dovětkem, že to platí, když jsou spolu.

Se Šímou jsme prodiskutovali situaci, kdy nyní máma s tátou spolu nejsou, ale pokud bychom měli kouzelnou hůlku a mohli něco vykouzlit a mohli třeba něco změnit, aby byli rodiče zase spolu, tak to by si Šíma přál; vnímá, že teď mají rodiče spolu těžkosti. Kdybychom mohli ještě kouzelnou hůlku čarovat, co by si Šíma přál ještě změnit, to byla další otázka. Šíma pověděl, že by si přál změnit, aby neumírali pejsci. Šíma má rád pejsky. Měli pejska, ale ten umřel. Mají pejska jen u babičky, ale budou si pořizovat nového s maminkou.

Šíma byl následně dotázán na konkrétní kartičku, kde byli vyobrazeni dva panáčci. Jeden modrý větší a druhý menší zelený. Měl určit, který je jako maminka a který jako tatínek. Šíma řekl, že modrý panáček je maminka, protože vypadá jako ona (je větší a starší) a zelený panáček vypadá jako tatínek (je mladší a menší). Šímy jsme se poté zeptali, kdybychom mohli čarovat, co by změnil na modrém panáčkoví (MÁMA). Šíma následně mírně matoucím způsobem uváděl, že by si přál, aby se máma víc usmívala. Ze sdělení Šímy pak vyplynulo, že se sice směje, ale mohla by se smát ještě více. Šíma netuší, neví, proč se maminka méně směje.

Šímy jsme se také zeptali, kdybychom mohli čarovat, co by změnil na zeleném panáčkoví (TÁTA). Šíma uvedl, že by změnil to, aby měl tatínek taky pejska.

Dále měl Šíma vybrat obrázek, který vystihuje jeho a maminku dohromady. Šíma řekl, že asi žádný obrázek tam není. Dostal tedy na výběr zvolit si z různých kamínků. Měl vybrat kamínek pro sebe a kamínek reprezentující maminku. Pro sebe si vybral červený průhledný kamínek srdíčka a pro maminku vybral magnet ve tvaru čtverce, na kterém ve fialových odstínech byl vyobrazen smějící se obličej. Na stejnou otázku potom pro sebe a pro tatínka vybral následující kameny. Pro sebe kamínek s beruškou a pro tatínka magnetek se žlutým smajlíkem, který vyplazuje jazyk. Že to taťka někdy dělá, když blbnou.

Další prosba směřovala na Šímu, kdy mu byly představeny tři krabičky. Každá na sobě měla uveden nápis. Jedna ANO, druhá NE a třetí NEVÍM. Protože Šíma ještě neumí číst, tak mu byly následující kartičky čteny a Šíma je měl dávat do jednotlivých krabiček s danou konkrétní odpovědí (ano, ne, neví).

<i>Otázka:</i>	<i>Odpověď:</i>
Žiju rád (kartička)	ANO
Pomůžu, když to někdo potřebuje (kartička)	ANO
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
Potřeboval někdo nedávno pomoc?	NEVÍM
Pomáhal jsi někomu, když to teď potřeboval?	NEVÍM
Myslíš si, že někdo kolem tebe potřebuje pomoc?	MÁMA
V čem by máma potřebovala pomoc?	to, NEVÍM
V čem se to pozná, že máma potřebuje pomoc?	NEVÍM, já to poznám, když je někdy smutná
Kdo mámě nejvíc pomůže, když potřebuje pomoc?	Já a Matouš
A jak to uděláte? Co se stane?	to NEVÍM, nějakým kouzlem se to stane
A co myslíš, potřebuje i táta pomoc?	NEVÍM (po delším přemýšlení)
A co samotný Šíma, potřebuje pomoc?	NE, má brášku Matouše
<i>Pokračování v kartičkách</i>	
Málokdy se na mě někdo zlobí (kartička)	NEVÍM

V naší rodině se mi líbí (kartička)	ANO
-------------------------------------	-----

V návaznosti na poslední kartičku byla položena otázka, kdy je Šímovi zřejmé, že rodiče už spolu nebydlí, že pokud by byl Šíma buď u modrého panáčka (mámy), nebo u zeleného panáčka (táty), zda je to v něčem lepší. Zda se mu to třeba v něčem víc líbí takhle (u modrého panáčka) nebo takhle (u zeleného panáčka). Šíma uvedl, že se mu víc líbí u toho modrého panáčka. Po dotazu, zda má ona předešlá kartička „V naší rodině se mi líbí“ větší váhu, při odpovědi ano, když je s vybraným modrým panáčkem než se zeleným panáčkem, uvedl Šíma, že ano, že s modrým panáčkem je to víc.

<i>Pokračování v kartičkách</i>	
<i>Otázka:</i>	<i>Odpověď:</i>
Většinou dobře spím (kartička)	ANO
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
Stane se, že někdy nemůžeš usnout?	někdy jo
A když se to děje, na co třeba myslíš?	na nic, prostě pak usnu
<i>Pokračování v kartičkách</i>	
Málokdy jsem smutný	NEVÍM
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
Někdy možná jo?	Někdy
Byl jsi teď někdy naposledy smutný? Vzpomeneš si?	asi NE
<i>Pokračování v kartičkách</i>	
V mém okolí je někdo, koho mám rád	bráška a máma
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
A ještě někdo je ve tvém okolí, koho máš rád?	babička a děda
A ještě na někoho si vzpomeneš?	už asi ne
A můžu si já vzpomenout a zeptat se?	Ano

Mně tam chybí táta, toho neříkáš? Je to proto, že bys na něj teď byl nějak našťvaný nebo nazlobený, nebo je to kvůli něčemu jinému?	Jo, našťvaný
Aha, tak jsem se trefila. Pomůžeš mi porozumět, co za tím je, že si teď na tátu našťvaný a nazlobený?	asi ne (nechce se mi o tom mluvit)
<i>Pokračování v kartičkách</i>	
Vím, že mě má někdo rád (kartička)	bráška a máma, a babička a dědeček
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
A co třeba ten pejsek?	jo, ten taky
Zeptáme se zase na tátu; potřebuji ti porozumět. Když se teda zeptám, zda víš, že tě má táta rád, platí to?	Jo
<i>Pokračování v kartičkách</i>	
Málokdy mám strach (kartička)	NEVÍM
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
Máš teď z něčeho strach?	NE

<i>Nyní se v rozhovoru se Šímou odskočilo k přímým dotazům, vztahujícím se k soudnímu jednání. Šíma byl dotázán na své pocity (fajn, ne-fajn), pokud by soudním rozhodnutím bylo uspořádání nastaveno v různých formách.</i>	
<i>Otázka:</i>	<i>Odpověď:</i>
Kdyby soud rozhodl, že budeš třeba s tatínkem a k mamince budeš chodit na návštěvy. Je to fajn nebo je to něco, z čeho bys měl strach? Nebo by to bylo prima?	NEVÍM
A když by třeba soud rozhodl, že budeš s maminkou a za tatínkem chodit na návštěvy, tak je to fajn nebo ne-fajn?	Fajn

A když by třeba soud rozhodl, že budeš stejný čas s mámou a stejný čas s tátou? Víš, co je stejný čas?	NE
Víš, co je týden? Co znamená jeden týden?	NE
A víš, co jsou dva dny? Třeba sobota a neděle jsou dva dny. Tak třeba bys mohl být dva dny s mamkou, dva dny s taťkou, dva dny s mamkou a zase dva dny s taťkou a takhle dál stejně a pořád?	to by nebylo fajn
V čem by to vadilo, proč by to nebylo fajn?	to NEVÍM
Kdybys býval na střídačku dva dny s mamkou a dva dny s taťkou, líbilo by se to někomu? Líbilo by se to třeba Matoušovi?	určitě NE
Líbilo by se to třeba babičce?	taky NE
A dědovi?	NE
A tátovi?	to NEVÍM
A mámě?	NE
A jak se to pozná, že by se to mámě nelíbilo?	to NEVÍM
Říká třeba máma něco, že by se jí to nelíbilo?	nevzpomínám si
A kdybys byl i s bráchou dva dny u táty a dva dny u mámy, nebyl bys tam sám, změnilo by se tím něco? Šlo by to?	NE

<i>Pokračování v kartičkách</i>	
Často je mi veselo (kartička)	ANO
<i>Dotazy, které vyplynuly z předešlé kartičky:</i>	
A kdy to platí, kdy je úplně nejvíc Šimovi veselo?	skoro pokaždé
A kdy, nebo když se něco stane, kdy je ti veselo?	když mám narozeniny
A je ti veselo, i když bude mít teď oslavu Matouš?	Ano
A kdo by na oslavě všechno měl být, aby byla veselá a bezva?	maminka, bráška, kamarádi, a už asi nevím
Co táta, mohl by tam být?	to NEVÍM
Bylo by to fajn?	NE

Pro koho by to nebylo fajn?	to NEVÍM
-----------------------------	----------

Šíma k dotazu, zda by sám chtěl něco dodat nebo říct, k tomu všemu, o čem jsme si povídali, řekl, že ne. Ani žádnou otázku už nám Šíma nechtěl položit.

V úplném závěru jsme si se Šímou povídali o lehčích tématech, hrách, oblíbených jídlech, a hráli jsme si s plyšovými maňásky. Následně si pak mohl jako dárek vybrat plyšáka, s úsměvem si vybral většího slona.

Druhý pohovor se uskutečnil s Matoušem. Hned na úvod byl také Matouš dotázán, jak má rád, když se mu říká. Odpověděl, že nejraději má, když se mu říká Maty.

Jak už bylo zmíněno na začátku, i Maty si přinesl plyšáka (a stejně jako Šíma ho držel stále těsně u sebe). Maty nám řekl, že se s mamkou ani s taťkou o dnešním pohovoru nebavili, a tak ani neví, co se tady bude dít.

Maty byl dotázán, zda ví, že „něco“ běží u soudu, říká se tomu řízení. Maty uvedl, že neví, že se o tom s rodiči nebavili. Proto mu bylo vše jednoduše vysvětleno. Rodiče jsou manželé, chtějí se rozejít a nebydlí spolu. A aby se mohli rozejít, tak o tom u nás rozhoduje soud. Soud rozhoduje také, co bude dál s jejich dětmi. Jestli budou po rozvodu děti s mamkou, s taťkou – nebo s babičkou a s dědou, nebo to bude i jinak. Proto se to soudní řízení týká i dětí, a tak i ho osobně. Protože jako dítě ještě u soudního řízení být nemůže nebo by to pro něj mohlo být těžké, tak z toho důvodu budeme u soudu my jako jeho opatrovník, abychom mohli soudu přednést jeho stanoviska.

Pohovor pokračoval otázkou, zda si můžeme s Matym pohrát, a to za pomoci kamínků. Maty souhlasil, a tak byl vyzván, aby každému členu rodiny vybral z košíku nějaký kamínek nebo kámen a položil ho na stůl. Maty vybral cca 23 různých kamenů; celou širokou rodinu, včetně pejska. Vybral také kameny pro zemřelé praprarodiče a také pro zemřelého pejska.

Sobě Maty přisoudil středně velkou mušli a Šímovi potom krásný velký černý lesklý kámen (protože Šíma má ráda černou barvu). Mámě a tátovi potom přiřadil dva velmi malé kamínky. Větší mušli potom zvolil pro babičku a velký bílý kámen pro dědečka (z matčiny strany). Další dva kameny určil pro babičku a dědu (otcova strana). Další kupu bílých kamenů reprezentovala rodina strejdy (bratr od mámy) s přítelkyní a dcerami (sestřenice). Další kámen je otcův bratr. A poslední čtyři dvojice kamenů tvoří praprarodiče, kdy ve dvou případech žije už jen pradědeček, v jednom už jen prababička a poslední dva kamínky znázorňovaly oba praprarodiče, kteří již nežijí.

Maty byl dále požádán, aby kamínky uspořádal na hromádky podle toho, jak kdo a s kým bydlí. Maty kamínky uspořádal tak, že on se Šímou a mamkou bydlí na jedné

hromádce, potom babička s dědou z matčiny strany, spolu se strejdou a sestřenicemi bydlí společně v domě. Potom už následovaly ostatní dvojice, včetně zemřelých párů. Táta bydlí sám v bytě. Matyho jsme se ptali, jestli takové uspořádání je v pořádku, zda je to fajn, nebo jestli by mu vyhovovala nějaká změna. Maty uvedl, že by se mu líbilo, a byl by rád, kdyby všichni byli zase spolu (máma, táta, bráška a on). Bohužel, v této chvíli si rodiče nerozumí a kouzelnou hůlku nemáme, abychom to dali do pořádku, a tak přišel dotaz, jak by to bylo nejlepší pro dva kamínky (Maty a Šíma) za současného stavu. Kamínky reprezentující bratry byly uprostřed stolu a na opačných stranách byly vždy kámen mamky a na druhé straně stolu kámen tatky. Maty řekl, že by bylo nejlepší, kdyby on i bráška byli s mamkou a některá odpoledne potom s tatkou. S tím, že by u mamky bydleli a k tatkově chodili na návštěvu nebo by tatka přijel za nimi domů a šli by třeba na procházku. To je něco, co by asi mohlo fungovat.

Matymu byla představena varianta, že by jeho kamínek s bráškou bydlely u táty a k mamince by kamínky chodily na návštěvu; to by prý Maty určitě nechtěl, to by si nepřál. Na otázku, proč je varianta u maminky lepší než u táty, uvedl Maty, že mají u mamky zahrádku, kamarády a jiné věci, taky mají blízko babičku s dědečkem. Dalším argumentem bylo, že prý takhle má Šíma blíže i školku.

Následně byla Matymu předestřena hypotetická varianta, kdy by se tatínkův kámen přestěhoval blíž do domu se zahradou, kamarádi by byli blízko, školka taky, zda by se něco na jeho stanovisku přece jen nezměnilo. Maty řekl, že ne, že by se tím nic nezměnilo, že chce být s mamkou. Navíc, že doma mají každý svůj pokojíček a hračky. A i kdyby v novém hypotetickém domě táty byly taky pokojíčky a hračky, tak by Maty pořád chtěl být s mámou; jinak to nechce. Při argumentaci, proč je to pro něj takto lepší, nedokázal nic konkrétního sdělit, snad jen, že nechce mít nové kamarády.

Dále bylo s Matym ověřováno, zda ví, co je to týden, jako jednotka času; 7 dní. Maty uvedl, že ví, co je týden. Proto jsme se zeptali, co by říkal na to, kdyby kamínky Matyho a Šímy byly týden u mamky a týden u tatky. A zase týden u mamky a týden u tatky, a dokola. Maty celou dobu vysvětlování a při naší manipulaci s kameny bratrů, které se fyzicky přesouvaly od jednoho kamínku mámy k druhému kamínku táty, kroutil hlavou na výraz ne, ne. Maty řekl doslova: „Nechtěl bych to tak!“ Zeptali jsme se, jestli má nějaký důvod, pro svoji kategorickou odpověď, tak řekl, že by se mu ztrácely věci do školy, že by se musel pořád přesouvat a všechny věci si pořád balit.

Dále byl Maty dotázán, zda v minulosti byli se Šímou delší čas u tátova kamínku; třeba čtyři dny a noci v kuse. Maty říkal, že ne, že byli u táty vždy maximálně přes jednu noc. I když následně připustil, že občas to tak mohlo být, a mohli u táty být i vícero dní v kuse.

Teď v poslední době to také tak měli. Maty ale říká, že to není dobrý, že se furt musí stěhovat. Na přímý dotaz, zda se při takovém střídavém režimu, teď v posledním období, oba rodiče s Matym učili do školy, tak uvedl, že ano, oba se s ním učili.

Přes všechno, co už bylo prodiskutováno, byl na Matyho vznesen dotaz, aby uvedl, jak by to bylo pro jeho kámen vůbec úplně nejlepší, co bych chtěl nejmíc. Tak následně uvedl, že být u mámy. I za předpokladu, že bude u táty všechno nové splněno, tak chce být u mámy. Když jsme vytvořili situaci, kdy by on byl u mámy a třeba Šíma u táty (sourozenci rozdělení), tak to zcela odmítl, že by to tedy vůbec nešlo. Nebo kdyby oba trvale bydleli u babičky, byla další z variant, což Maty stejně vehementně negoval. Následoval dotaz, jak si Maty myslí, že by to kamínek mámy chtěl nejraději. Tak Maty posunul svůj kámen a bratrův k mámě a uvedl, že se to pozná podle toho, že kamínek mámy má rád oba kamínky bratrů. Následoval stejný dotaz, ale směřovaný na otcův kamínek, jak ten by si to asi přál, kdyby mohlo být po jeho. Maty posunul oba kamínky sester k tátovu kamenu a odpověděl, že to táta takto chce a pozná se to podle toho, že jim to říkal, že s nimi chce být. Následovalo vysvětlení, že my víme, že táta by je rád měl vždy na několik dní v kuse a potom by byli na střídačku u mamky; o víkendech táta kvůli práci nemůže. Zda by takový režim stál za uvažování. Maty zcela kategoricky řekl, že „ne!“ Na dotaz, proč ne? Maty odpověděl: „Nelíbilo by se mi to.“ Důvody jsou stejné, jak už je dřív říkal.

Dále jsme se ptali na to, jak spolu kamínky mamky a tatky vychází a jestli kamínek mamky nějak mluví nebo něco říká o kamínku tatky. Maty uvedl, že mamka nechce vidět tatku a tatka nechce vidět mamku. Nechtějí se vidět, což Maty ví, myslí si, že to ví, protože to pozná. Z toho, jak Maty na tyto otázky odpovídal, nenavštěvovali přímé manipulaci.

Zkoušeli jsme se dotazovat, zda o celé situaci a o případném budoucím režimu s Matym některý z rodičů diskutoval nebo se s ním o tom bavil. Maty uvedl, že ne, že se o tom s ním nikdo nebavil. On ale ví, že si mamka přeje, aby byli s bráchou u ní, u mamky a některé odpoledne pak u tatky.

Zeptali jsme se, jaké by to bylo, kdyby byli s bráškou u táty třeba 2-3 dny přes týden. Zda by to šlo. Tak Maty uvedl, že spíš ne, že by se jim stýskalo po mamce. Přicházely by prý o zahradu, kamarády. Na dotazy, zda by třeba nebylo škoda, že by kamínky bratrů přicházely o čas strávený s kamínkem tatínka, jestli to není málo a škoda být s tátou jen nějaké odpoledne, a zda by nebylo lepší strávit s ním více času – Maty mlčel a potom řekl, že „mně ani Šímovi to nevadí“. Nedokázal, ani po delším přemýšlení, najít nějaké argumenty, jen opět zopakoval, že jde o ty kamarády. Při hypotetické situaci, kdy by táta bydlel třeba v domě někde v blízkosti mamky, zda by to potom nebylo jednodušší a mohli se vídat častěji, zda by se mu to třeba líbilo

a bylo to fajn, uvedl, že by to asi bylo jednodušší; víc ale celou odpověď nerozvedl a bylo vidět, že se už nemá chuť znovu o tomto tématu bavit.

Na dotaz, jak si Maty myslí, že by se cítil kamínek mámy, kdyby byli s bráškou třeba 2-3 noci u táty v kuse. Maty řekl, že by bylo mámě smutno. Že sice máma říká, že je v pohodě, a že se zabaví, ale Maty na ni pozná, že to není pravda, že lže, a že bude smutná. Maty má potom obavu, že mamka nebude v pohodě. Kdyby přesto byl Maty utvrzen a přesvědčen, že to mamka zvládne a nebude smutná, bylo by to lepší a mohl by strávit u táty 2-3 dny v kuse a bez obav? Bylo by to takhle fajn? Maty uvedl, že neví.

Dále byly probírány prázdniny, Vánoce, Velikonoce. Jaký režim by asi byl nejlepší a jak by mu to vyhovovalo. Maty ví, že by nějaký čas měl strávit i u táty, ale nedokáže přesně specifikovat svoji představu a kolik dní by třeba měl u táty být. Třeba Velikonoce by u táty být nechtěl, protože chce být s kamarády.

Na otázku, zda se tátův kamínek s Matym bavil o tom, že by u něj mohl být častěji a víc, odpověděl Maty, že už se o tom nechce s tátou bavit. Ani máma se s tátou už o tom nechce bavit. Poslední dotaz směřoval na Matyho, zda si myslí, že by i tátovi mohlo být smutno, když s ním Maty není. Na to Maty řekl, že to neví.

Přes veškerou snahu „dopátrat se“ odpovědi, proč to jde, aby Maty mohl spát 2-3 dny u babičky, ale nejde to, aby spal 2-3 dny u táty, můžeme konstatovat, že žádné vysvětlení Maty neuvedl. Stále jen dokola opakoval argumenty o kamarádech, ale nedokázal nebo nechtěl přímo říct, proč, když obě situace jsou vlastně totožné, jedna se dít může (spaní u babičky) a druhá nikoli (spaní u táty).

Matymu bylo vysvětleno, že pokud se rodiče na režimu návštěv a přespávání dětí nedomluví, potom rozhodne soud. Ten potom může rozhodnout jakkoli a Maty si bude muset na novou situaci zvyknout. Všichni, všechny kamínky si budou muset zvyknout, že uspořádání bude v budoucnu jiné, a že se jedná o zcela novou situaci. Maty vznesl obavu, aby nebyli rozdělení s bráškou. Maty byl z naší strany ujištěn, že soud vždy dbá na to, aby sourozenci mohli i nadále vyrůstat spolu a že k rozdělení sourozenců dochází jen výjimečně a jen tehdy, pokud jsou k tomu závažné důvody.

Na závěr Maty uvedl, že má rád tatku a ví, že ho mají oba rodiče taky rádi. A rozhodně chce zůstat společně s bráškou, měl obavu, aby je někdo nerozdělil. Také jsme se zeptali, zda si můžeme o našem rozhovoru s ním, popovídat také s rodiči, nebo jestli má nějaká část rozhovoru zůstat tajemstvím. Maty řekl, že můžeme mluvit o všem.

Na úplný závěr jsme odvedli pozornost Matyho ke krátkému povídání o neutrálních tématech, abychom rozptýlili jeho myšlenky; byl už docela unavený. Povídali jsme si o blízcí

se narozeninové oslavě (stavíme ji na kamínkách, Maty do ní sám zařazuje i svého otce), o očekávání dárků, o kamarádech, a také Matym, protože byl moc šikovný, dostal možnost vybrat si plyšáka. Vybral si malou koalou.

5.4 Případ Matyldy (10 let) – technika Domeček

Matylda žije v rodinném domě společně se svou matkou a bratrem. Otce mají v rodném listě, ale nikdy ho neviděli. Jedná se o sociálně slabou rodinu. První kontakt s Matyldou byl realizován přes školní psycholožku, ke které Matylda dochází se svými těžkostmi. Psycholožka nás kontaktovala s tím, že Matylda při rozhovorech s ní uvádí závažné skutečnosti sexuálního obtěžování. Sama Matylda prosila paní psycholožku, že chce s námi hovořit. Pohovor byl realizován ve škole, v místnosti školní psycholožky, která je hned při vstupu do školy, což neupoutává pozornost ostatních spolužáků v době přestávky. Matylda si přála, aby paní psycholožka u pohovoru byla přítomna.

Matylda v průběhu rozhovoru uvedla, že s námi chtěla mluvit, ale nemohla najít u maminky telefonní kontakt na pracovníci OSPOD. Chtěla pracovníci sdělit, že situace u nich doma není dobrá a stále k nim dochází pan B. se svou partnerkou, který ji obtěžuje. Jsou u nich každý den až do rána. Tento muž Matyldu sledoval dvakrát při koupání. Matylda popisovala, že pan B. byl v pokoji s jejím bratrem, hráli si spolu na tabletu, když Matylda přišla do pokoje, do svého koutku, zatahla závěs a začala se mýt. V domácnosti jim totiž aktuálně neteče teplá voda, a tak se umývají v plastové vaničce v pokojíčku za závěsem nebo v obývacím pokoji. Pan B. poté přišel k závěsu a díval se, jak se Matylda myje. Když to Matylda zjistila, nelíbilo se jí to a oblékla si župan. Pan B. se pak vrátil k bratrovi a dále si s ním hrál. Pan B. neodhrnoval závěs, ale jen nakoukl. Matylda sdělila, že se každý den umývá a tohle jí je nepříjemné. Maminka jim aktuálně upravila pokojíček tak, aby měla Matylda soukromí a přepažila místnost na dvě poloviny nábytkem a ke koutku Matyldy přidala závěs. Matylda má prý v pokojíčku televizi a sleduje každý den, co se dneska dětem děje. Chtěla proto tuto situaci ohlásit, aby se to už neopakovalo. Také ví, že by mohla jít třeba do Klokánku, nechce mamince ublížit, ale současně tuto situaci tak nechce nechat.

Matylda také hovořila o tom, že jí pan B. pokládal ruce na prsa. Jednou to bylo venku na dvoře, když hráli společně s bratrem a přítelkyní pana B. „slepou bábu“. Pan B. položil Matyldě ruce na prsa přes tričko a sdělil jí, že zkouší velikost prsou, aby jí mohl koupit k narozeninám podprsenku, současně u toho vyslovoval písmena – F, G, L. Matylda mu odvětila, že se jí to nelíbí. Při hraní si venku, se měla přítelkyně pana B. dotknout rozkroku bratra. Při dalších otázkách na tuto situaci Matylda nedokázala přesně popsat, jak se to stalo

a připustila, že to mohlo být i nechtěné. Matylda sdělila, že její bratr nechce tuto situaci řešit a ublížit tím mamince.

Podruhé vnímala Matylda obtěžování od pana B. v obývacím pokoji, když seděla na židli a pan B. ji chytl zezadu na prsa. Matylda se lekla a pan B. si z ní dělal legraci a posmíval se jí, že se leká. Když byla tato situace dále rozebírána, měnila Matylda kontext a uváděla, že vlastně ze židličky padala a pan B. ji chytil, aby nepadla.

Matyldě se nelíbí, že je pan B. pořád pošťuchuje. Párkrát do ní měl i žduchnout tak, že několikrát upadla. Jednou na postel, kde se udeřila do tváře a měla tam modřinu. Stejně tak její bratr měl modřiny na nohách. Na dotaz, jak se mu to stalo, uvedla, že hrál fotbal s panem B.

Maminka o obtěžování Matyldy panem B. neví. Matylda má obavu, aby se mamince něco nestalo, když je vážně nemocná. Říkala mamince jenom to, že se jí nelíbí, když ji pan B. sledoval při koupání. Mamince už jednou říkala, že si tam pana B. nepřeje, že pan B. je zlobí a používá vulgarismy. Maminka jim prý nevěřila.

Pan B. navštěvuje rodinu každý den, někdy je tam už od rána, jindy třeba od 14:00 nebo 16:00, obvykle je u nich až do rána.

Matylda byla ve vztahu ke svému tvrzení o sexuálním obtěžování seznámena s tím, že se jedná o velmi závažnou situaci, kterou si nemůžeme nechat pro sebe, bude se muset ohlásit PČR a mamince. To, co pan B. dělá, není správné. Matylda k tomu dodala, že než jí pan B. chytl zezadu na ta prsa, lekla se ho a spadla ze židle. On se ji snažil zachytit. Při hře venku jí na prsa sahal, ale pak jí také k narozeninám, jak slíbil, zakoupil čtyři podprsenky.

Na konkrétní otázku, zda jí někdy pan B. sahal i na jiné intimní části těla, či zda k ní někdy třeba přilehl do postele, nebo vyhledával jiné kontakty s ní mimo domov, Matylda odpovídá, že ji nikdy pan B. nechytil na jiné části těla, ani si k ní nelehal do postele, nikdy nevyhledával její přítomnost mimo domov.

Matylda hovořila o tom, že jí pan B. řekl, že ji nemá rád. Stalo se tak v situaci, jak vyplynulo z dalších otázek, kdy pan B. zjistil, že kouřila.

Na základě rozhovoru s Matyldou byla zvolena technika Domeček, za účelem diagnostickým, kdy bylo cílem zjistit vztahy kolem Matyldy, jak funguje její rodina, jaké emoce v rodině převažují, jaká je v rodině atmosféra, jaký je její vztah s matkou.

Při použití techniky „Domeček“ bylo zjištěno, že nejhorší, co se Matyldě děje, jsou výčitky ze strany pana B. a pocit, že ji nemá rád. Za dům, ve kterém bydlí, označila škaredou část domečku. Dále prací s technikou a rozhovorem vyšlo najevo, že maminka se dceri dostatečně nevěnuje. Matylda také nedostává od maminky pohlazení, maminka si s ní nehraje, nečte jí pohádky, a to ani v nemoci. Dokonce u maminky ani neoznačila, že by od ní dostávala

„Mám tě rád“, toto uvedla, že dostává od babičky. „Povím ti pohádku“ dostává od sestry. Od bratra cítí důvěru, společné trávení času, hry, a že jí má bratr rád. Z negativních emocí označovala Matylda hlavně vyčítání a křik, zejména od maminky. V rámci techniky Domeček byla Matyldě nabídnuta možnost sdělení, zda nemohlo v našem dnešním rozhovoru dojít v některých věcech ke lhaní – Matylda to odmítá, uvádí, že hovořila pravdu. Při dotazu, která z věcí jí na panu B. vadí nejvíc, když jí dělá, odpověděla, že nadávání. Závěrem na dotaz Matylda sdělila, že jako pomoc z naší strany by vnímala časté návštěvy v rodině. Dále projevila přání, aby obsah dnešního rozhovoru nebyl mamince sdělován, v tomto směru bylo Matyldě vysvětleno, že toto nemůžeme splnit, s maminkou o tak vážných věcech hovořit musíme. Matylda byla dotázána, zda by s maminkou o tomto měla promluvit paní psychologka nebo sociální pracovnice, Matylda si vybírá sociální pracovníci. Jejím přáním je, aby paní sociální pracovnice mamince řekla o tom, co jí pan B. dělá. Matylda byla také informována o dalším možném průběhu, pokud by do záležitosti musela vstoupit policie.

Po skončení rozhovoru s Matyldou bylo ještě hovořeno s paní psychologkou. Panovala shoda v tom, že vyprávění, popisy a tvrzení Matyldy nebyly přesvědčivé, v některých momentech byly vyloženě nevěrohodné. Pozornost byla věnována možnostem další pomoci rodině a Matyldě, tomu, zda podat či nepodat trestní oznámení a dále domluvě dalšího vhodného postupu. Paní psychologka byla po rozhovoru s Matyldou překvapená, že některé události, které Matylda vyprávěla jí, vůbec nezmínila v rozhovoru s námi. Také zmínila, že situace v rozhovoru s námi Matylda popisovala jinak. Rovněž uvedla, že vůbec neví, zda Matylda uvádí pravdu či nikoliv, v některých případech se již paní psychologka setkala s tím, že pravdu nemluvila. S psychologkou tedy proběhla debata o tom, že by bylo vhodné v co nejkratší době zajistit podrobnější vyšetření klinickou psychologkou za účelem kvalitnějšího rozkrytí této záležitosti a následně se rozhodnout, zda podat trestní oznámení či nikoliv.

Závěrem bylo domluveno pozvání matky do školy, objednání Matyldy ke klinickému psychologovi, spolupráce s matkou i Matyldou v rámci psychologické terapie. Ze strany OSPOD budou prováděna pravidelná sociální šetření, informování matky o obtěžování ze strany pana B., bude udržována spolupráce s paní psychologkou. V rámci sociální práce s rodinou a zejména matkou bude vhodné zaměřit se také na to, co bylo zjištěno, že Matylda ve svém domově postrádá – aby jí maminka věnovala větší pozornost, pohlazení, dokázala se jí více věnovat (povídáním hraním, čtením apod.), uměla ji pohladit apod.

Závěr

Diplomová práce byla zaměřená na techniky zapojování dětí do rozhodovacích procesů na orgánu sociálně-právní ochrany dětí v Olomouci. Práce zdůrazňuje nejlepší zájem a přání dítěte včetně participačních práv dětí, které jsou pro sociální pracovníky stěžejní nejen při realizovaných pohovorech s dětmi. Pozornost je věnována speciálním technikám, které jsou podpůrnou metodou při vedení rozhovoru s dítětem a aktivně děti do rozhovoru zapojují.

Dále práce zmiňuje základní funkce, orgány a činnost OSPOD s důrazem na činnost sociálních pracovníků při práci s dětským klientem a zapojování dětí do procesu rozhodování. Zachycuje rovněž legislativní ukotvení dítěte a jeho práva při zjišťování jeho názoru a přání. Práce klade důraz na to, aby dítě bylo slyšeno skrze vhodné speciální techniky.

Komentované kazuistiky reflektují některé vybrané techniky na konkrétních případech z praxe. Ve třech případech se jedná o soudní řízení a úpravu styku s dítětem, čtvrtý případ se týká podezření ze sexuálního obtěžování nezletilé dívky. V každém z případů byla využita jedna z možných modifikací konkrétní techniky, a to vždy s ohledem na věk dítěte, danou problematiku a aktuální potřeby dítěte. Děti ve všech případech pozitivně reagovaly na vybranou techniku a do rozhovoru se zapojily. Prostřednictvím technik se podařilo získat mnoho důležitých informací.

Technika Hra s kameny a Knoflíky potvrdila, že vztah Alex vůči otci je narušený vlivem jeho současné partnerky. V rámci techniky jednoznačně upřednostňuje maminku, kontakt s otcem chce za určitých podmínek, avšak nevylučuje, že do budoucna by kontakty byly častější i v jeho domácnosti. Alex rovněž přejímá negativní postoj maminky vůči otci. Alex pomocí knoflíků dokázala u obou rodičů najít pozitiva i negativa, což naznačuje její určitou objektivitu vůči oběma rodičům.

Technika Hra s kameny i Knoflíky jí umožnily přemýšlet nad tím, že i s tátou může zažívat pěkné společné chvíle. Pláč v průběhu realizovaných technik a přání, aby rodiče byli opět spolu jen potvrzují, že otce má Alex ráda, jen jí momentální partnerský vztah otce s její tetou, brání celou situaci přijmout.

Kresba začarované rodiny vypovídá, že vztah Matěje k otci je narušený. Naopak vztah s matkou se jeví harmonický a Matěj se u matky cítí v bezpečí. Společně s dědečkem a matkou tvoří koalici proti otci. Rodiče i soud byli seznámeni, jak Matěj aktuálně vnímá jejich rodinnou situaci a s jeho negativním postojem vůči otci. S ohledem na to, že Matěj se necítí s otcem v bezpečí, byly doporučeny kontakty za přítomnosti odborníka – třetí osoby a spolupráce s dětským psychologem. Otec nerespektoval nastavenou spolupráci s odborníky a dál svým

chováním ohrožoval psychický vývoj Matěje, proto byl jeho návrh zamítnut a povoleny pouze kontakty za přítomnosti třetí osoby – odborníka.

Použití Focus boxu ukázalo, že děti trpí aktuální situací mezi rodiči, kteří vzájemný konflikt nezvládají dobře ve vztahu k dětem. Žádný z chlapců v průběhu rozhovoru a technik neprojevil přání střídavé péče. Šimon často nezařazoval otce do odpovědi a aktivit, v technikách ho nespojoval s pozitivními emocemi, na rozdíl od jiných členů rodiny (matky, bratra či prarodičů). Ví, že ho má otec rád, ale je na něj naštvaný (nedokáže vysvětlit proč). Matouš dokáže na rozdíl od Šimona sdělit, že má otce rád, na druhou stranu si nepřeje být u něj déle než na odpoledne. Tomu, že děti mohou přejímat negativní nastavení matky vůči otci, nasvědčují i situace, které během pohovoru nastávaly a kdy děti třeba otce či pobyt u něj odmítaly, ale nedokázaly svůj postoj vůbec vysvětlit. Uváděly buď „nevím“ nebo důvody, které nejsou zcela přiměřené (např. u otce není zahrada, kamarádi, maminka by byla smutná). Ve skutečnosti však ani jeden z chlapců neuvedl ve vztahu k otci a jeho osobnosti nic negativního. Dále z pohovoru vyplynulo, že je pro děti důležité zůstat spolu. Jejich společným přáním je, aby byli rodiče zase spolu.

V případě Matyldy se pomocí techniky Domeček a rozhovoru podařilo rozklíčovat, že v jejím tvrzení o sexuálním obtěžování jsou nesrovnalosti. Současně vyvstaly potřeby Matyldy, jejichž naplňování jí chybí od maminky. Byla nastavena spolupráce s odborníky a zahájena sanace rodiny.

Práce měla za cíl vyzdvihnout způsoby práce s technikami a poukázat na jejich význam v rozhovoru s dětským klientem. Řada sociálních pracovníků na OSPOD v Olomouci využívá speciální techniky při rozhovoru a inspiraci nachází nejen v rámci dalšího vzdělávání, ale také prostřednictvím kolegyně a autorky knihy Speciální techniky sociální terapie rodin Evy Zakouřilové.

Pomocí zvolených technik se nám podařilo nejen navázat vztah s dítětem, které bylo ochotné komunikovat se sociálním pracovníkem o citlivých záležitostech, ale zejména získat jeho aktuální přání a potřeby či objektivní informace pro další spolupráci s rodinou.

Speciální techniky nám v praxi pomáhají získávat zejména důležité informace partnerskou cestou a respektujícím přístupem ve vztahu k dítěti. Jelikož množství speciálních technik pro práci s dětmi je veliké, nabízí se navázat na tuto práci s dalšími možnými technikami, a to i v jiných oblastech sociální práce či s konkrétní cílovou skupinou.

Bibliografický seznam

Odborná literatura

- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. 2004. *Forenzní psychologie*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN: 80-86473-86-4.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5.
- HOBDDAY, Angela, OLLIER, Kate. 1998. *Tvořivé činnosti pro terapeutickou práci s dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-378-1.
- HOLÁ, Lenka. 2003. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub. ISBN 80-247-0467-6.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHÁLOVÁ, L. a kolektiv. 2015. *Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-552-7.
- KRÁLOVÁ, Jaroslava. 2002. *Speciální techniky sociální práce*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s. ISBN 80-86568-16-4.
- KRAUSOVÁ, Lucie, NOVOTNÁ, Věra. 2006. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: ASPI, a. s. ISBN 80-7357-214-1.
- MAHROVÁ, Gabriela, VENGLÁŘOVÁ, Martina. 2008. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2138-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. 2002. *Krizová situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-0332-7.
- MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2020. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1707-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, s.r.o. ISBN – 978-80-7367-502-8.
- NOVÁK, Tomáš. 2004. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. Vyd. 1. Olomouc: Rubico. ISBN 80-7346-037-8.
- NOVOTNÁ, Věra, FEJT, Vladimír. 2009. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-77-8.

- NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. 2014. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7263-914-4.
- PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK, Radek. 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4317-2.
- PETROVÁ, Alena. 1994. *Kresba začarované rodiny u českých a rakouských dětí*. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-7067-272-2.
- POLIŠENSKÁ, P., FEBEROVÁ, R., STUHLÍK, Z. 2019. *Musíš znát...Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7598-442-5.
- RONENOVÁ, Tammie. 2000. *Psychologická pomoc dětem v nesnázích: kognitivně-behaviorální přístupy při práci s dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-370-6.
- ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. 2003. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Vyd. 1. Praha: LINDE s.r.o. ISBN 80-86131-44-0.
- ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. 2007. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 978-80-86991-27-6.
- ROGALEWICZOVÁ, R., CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL, M. 2018. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. V Praze: C.H. Beck, Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-713-2.
- ÚLEHLA, Ivan. 2005. *Umění pomáhat*. Vyd. 3. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-36-9.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva. 2008. *Sociální terapie: aneb její teorie i speciální techniky pro místní rozvoj*. Vyd. 1. Brno: Tribun EU. ISBN 80-86976-14-3.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva. 2014. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0583-8.
- ZAKOUŘILOVÁ, Eva. 2013. *Sociální terapie*. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. (ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál 2013. s. 264-265. ISBN 978-80-262-0366-7.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK V., LANGÁŠEK T., POSPÍŠIL I. a kol. 2012. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-750-6.

Zahraniční zdroje

- SALMINEN, Kirsikka. 2018. *Mediation and the Best Interests of the Child from the Child Law Perspective*. In Nylund A., Ervasti, K., Adrian, L. (Eds.) *Nordic Mediation Research*. 1st ed. Cham: Springer, 2018. ISBN 978-3-319-73018-9.
- HENRY, Pamela; HAMILTON, Karine. 2012. *The inclusion of children in family dispute resolution in Australia: Balancing welfare versus rights principles*. *The International Journal of Children's Rights*, 2012, 20.4: 584-602.
- ROGERS, Carl M.; WRIGHTSMAN, Lawrence S. 1978. *Attitudes Toward Children's Rights: Nurturance or Self-Determination?* *Journal of Social Issues*.
- COCKER, Christine, ALLAIN, Lucille. 2013. *Social Work with Looked After Children*. 2nd ed. London: Thousand Oaks, CA: Sage. ISBN 978-0-85725-919-6.
- KYLE, Terri. 2008. *Essentials of Pediatric Nursing*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, Wolters Kluwer. ISBN 978-0-7817-5115-2.
- WINTER, Karen. 2010. *Building Relationships and Communicating with Young Children: A practical guide for social workers*. Routledge. Abingdon. ISBN 978-0-415-56268-3.
- Singly F. de, Decup-Pannier B. 2000. „Avoir une chambre chez chacun de ses parents“ in: Singly F. de: *Libres ensemble*. Paris: Nathan. s. 219–236.

Elektronické prameny

- MINISTRESTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [online]. © 2022. [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>
- ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. [online]. © 2022. [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/documents/35829/51674/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202020.pdf/395d5346-6f0e-ea54-e1df-7f1e35292264>
- BALÁŽ, Roman. 2011. *Sociálně-právní ochrana je především o hledání cesty* [online]. © 2011. [cit. 2022-12-17]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/socialne-pravni-ochrana-je-predevsim-o-hledani-cesty/>
- ÚŘAD VYSOKÉHO KOMISAŘE OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA – Regionální úřadovna pro Evropu.: *Práva ohrožených dětí mladších tří let – ukončení jejich*

umístění do ústavní péče. [online]. © 2019 [cit. 2022-12-17]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/ostatni-dokumenty/>.

- METODICKÁ PŘÍRUČKA PROJEKTU O DĚTECH S DĚTMI – *Dobrá praxe při zapojování dětí do rozhodovacího procesu*. [online]. © 2016 [cit. 2024-2-18]. Dostupné z: https://www.ratolest.cz/wp-content/uploads/metodika_o_detech_sdetmi.pdf.

- NOSAL, Igor. 2013. *Zájem dítěte: Zájem dítěte a péče o ohrožené děti* [online]. © 2013 [cit. 2022-12-17]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/archiv/zajem-ditete.html&comment=8>

- PRÁVO NA DĚTSTVÍ: *Vláda schválila Národní strategii ochrany práv dětí 2021-2029* [online]. © 2013. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://www.pravonadetstvi.cz/aktuality/vlada-schvalila-narodni-strategii-ochrany-prav-deti-2021-2029.html>

- NÁRODNÍ STRATEGIE OCHRANY PRÁV DĚTÍ 2021-2029. [online]. © 2020. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NARODNI+STRATEGIE+OCHRANY+PRAV+DETI+2021_2029_FINAL.pdf/4d20b44e-a8c5-6882-d46f-a8d0fb7695d5

- PŘÍRUČKA EVROPSKÉHO PRÁVA V OBLASTI PRÁV DÍTĚTE. Agentura Evropské unie pro základní práva a Rada Evropy. [online]. © 2015. [cit. 2023-12-10]. ISBN 978-92-871-9913-3. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_CES.pdf

- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE. [online]. © 2007. [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/cs/eu-charter/article/24-prava-ditete>

- AGENTURA EVROPSKÉ UNIE PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA A RADA EVROPY. *Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte*. [online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, © 2016. [cit. 2024-1-10]. ISBN 978-92-871-9913-3. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_CES.pdf.

- VÝBOR OSN PRO PRÁVA DÍTĚTE: *Obecný komentář č. 14 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska*. [online]. © 2011. [cit. 2024-1-10]. Dostupné z: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f7%2fRev.1&Lang=en.

- STANDARDY KVALITY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ. Magistrát města Olomouce, Oddělení péče o rodinu a děti, Oddělení sociální prevence. [online]. © 2021. [cit. 2024-1-10] Dostupné z: <https://prorodinu.olomouc.eu/socialne-pravni-ochrana-deti/standardy-kvality-spod2>.
- KAREL, David, KARLOVÁ, Naďa. *Mediace pro pedagogické pracovníky*. [online]. [cit. 2024-2-03] Dostupné z: http://old.projekty.ujep.cz/podpuc/wp-content/uploads/2014/06/Mediaci_pro_klicove_pracovniky-2.pdf.
- ZAKOUŘILOVÁ, EVA. 2017. *Vedení rozhovoru s dítětem v praxi OSPOD pro potřeby soudu*. In: BRZOBOHATÝ, Robin (ed.). *Zjišťování názoru dítěte v soudní praxi 17. – 18. 5. 2017*, Brno: sborník příspěvků z konference [online]. Brno, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: https://www.umpod.cz/documents/35829/41457/sbornik_zjistovani_nazoru_deti_2_konference.pdf/098c4f4c-cb62-e00e-f1a2-b2a5eb16a260.

Právní předpisy

- Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- MPSV. 2016. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: MPSV. ISBN 978-80-7421-120-1.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Použitá judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 10. 2014, sp. zn. IV. ÚS 3305/13.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 9. 2023, sp. zn. II. ÚS 1192/22.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17.

Odborné články

- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. 2018. Praha: Právo a rodina, roč. 20, č. 11, s. 1-6. ISSN 1212-866X.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. 2015. Praha: Rodinné lity, č. 9, s. 1-9. ISSN 1805-0824.
- LUNÁČKOVÁ, O. Názor dítěte z pohledu účastníka soudního řízení v opatrovnické věci. 2018. Praha: Právo a rodina, roč. 20, č. 8, s. 1-7. ISSN 1212-866X.
- MAJER, Michal, PEČINKA, Hynek. Hledání nejlepšího zájmu dítěte pohledem právním i sociálním. 2018. Praha: Rodinné listy, roč. 7, č. 8, s. 14-19. ISSN 1805-0824.
- NOVOTNÁ, Věra. Slyšení dítěte a jeho participace při poskytování sociálně-právní ochrany. 2011. Právo a rodina, roč. 13, č. 5. s. 1-4. ISSN 1212-866X
- PEMOVÁ, Terezie., PTÁČEK, Radek. 2014. *Vedení rozhovoru s dětmi v kontextu sociálně-právní ochrany dětí*. Právo a rodina. roč. č. 6. s. 17- 23.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata. Nejlepší zájem dítěte, Právník 12/2019.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejich poskytování, Právní rozhledy 18/2013.

Ostatní zdroje

- DVOŘÁKOVÁ, Jitka. 2011/2012. *Sociální diagnostika-skripta*. Olomouc: VOŠ sociální a teologická Olomouc.
- FOŘTOVÁ, Kateřina. 2016. *Zjišťování názoru dítěte-seminář*. Olomouc: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, o.p.s.
- HOFCHNEIDEROVÁ, Anna. 2016. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Praha: Liga lidských práv. ISBN 978-80-87414-26-2.
- HOVORKA, Daniel. 2021. *Sociálně-právní ochrana dětí: praktický průvodce a rádce úředníka*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky. ISBN: 978-80-7616-105-4.
- KLIMEŠ, Jeroným. 2008. *Budování identity dítěte. Praktický materiál pro náhradní rodiče*. Brno: Občanské sdružení Rozum a cit.
- LOŠŤÁKOVÁ, V., KUDLVASROVÁ, K., PRŮCHOVÁ Z. 2017. *Mluvíme s dětmi. Jak s dětmi mluvit. Jak používat nástroje Focus Boxu*. Nový Bor: Velký vůz sever.

- ORNEROVÁ, Veronika. 2023. OKRESNÍ SOUD V OLOMOUCI. sp. zn. 0 Spr 1649/2023.
- PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK, Radek. 2018. *Zjišťování názoru dětí*. Vzdělávací agentura Dr. Ing. Jiří Staněk.
- ROGALEWICZOVÁ, R. CIRBUSOVÁ, M. 2015. *Zájem dítěte v soudní praxi. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí*. Brno: UMPOD, 2015.
- SVOBODA, Jan, NĚMCOVÁ, Leona. 2004. *Výcvikový kurz. Techniky poradenského dialogu*.
- UHLÍŘOVÁ, Veronika. 2013. *Vedení rozhovoru s dítětem*. Nový Bor: Velký vůz Sever.